

Tuukka Lukinmaa

PILKUN KÄYTÖN NORMINMUKAISUUS YLEISRADION JA HELSINGIN SANOMIEN VERKKOUUTISOINNISSA

Tuukka Lukinmaa
Pro gradu -tutkielma
Helmikuu 2020

TIIVISTELMÄ

Tuukka Lukinmaa: Pilkun käytön norminmukaisuus Yleisradion ja Helsingin Sanomien verkkouutisoinnissa
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Suomen kielen tutkinto-ohjelma
Helmikuu 2020

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan pilkun käytön norminmukaisuutta Yleisradion (Yle Uutiset) ja Helsingin Sanomien (HS) verkkouutisoinnissa. Yle Uutisten ja HS:n verkkosivustot kuuluvat kävijämäärältään suurimpiin suomalaisiin verkkosivustoihin. Silti niitä on tutkittu oikeinkirjoituksen näkökulmasta hyvin vähän. Yksinomaan pilkun käyttöön keskittävää perusteellista tutkimusta niistä ei ole tehty lainkaan.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat: Kuinka paljon norminvastaista pilkun käyttöä esiintyy Yleisradion ja HS:n verkkosivustoilla julkaistuissa jutuissa? Minkälaisia nämä norminvastaisuudet ovat?

Pilkun käytön norminmukaisuutta tutkitaan vertaamalla Yle Uutisten ja HS:n pilkun käyttöä Kielitoimiston ohjeisiin. Tutkielman keskeisiä käsitteitä ovat yleiskieli ja kielellinen normi. Yleiskieli on normitettu kieli-muoto, joka ei sisällä alueellista vaihtelua. Kielellisellä normilla tarkoitetaan kielenhuollon kontekstissa yleiskieltä koskevia ohjailevia normeja, jotka on kirjattu esimerkiksi kielioppeihin ja kielioppaisiin.

Tutkielman aineistona on noin 60 000 sanan laajuinen juttujen kokonaisuus sekä Yle Uutisten että HS:n verkkosivuilta. Kaikkiaan aineiston laajuus on siis noin 120 000 sanaa. Aineisto on kerätty maaliskuussa ja huhtikuussa 2019. Jutuissa havaitut norminvastaisen pilkun käytön tapaukset eli pilkkuvirheet on laskettu ja luokiteltu virhetyypeittäin. Kutakin virhetyyppiä edustavien tapausten lukumäärä on suhteutettu aineiston sanamäärään ja aineiston kaikkien pilkkuvirheiden lukumäärään. Yle- ja HS-aineistoja on tarkasteltu sekä erikseen että yhtenä kokonaisuutena.

Selvästi yleisin pilkkuvirhe sekä Yle että HS-aineistossa oli ylimääräisen pilkun merkitseminen rinnasteisten itsenäisten päälauseiden rajalle. Yle-aineistossa tämä virhetyyppi edusti noin puolta ja HS-aineistossa noin kolmasosaa kaikista tapauksista. Valtaosassa lauseita yhdistämässä oli rinnastuskonjunktio *ja*. Yle-aineis-tossa erilaisia pilkkuvirheitä oli kaikkiaan peräti 70 prosenttia enemmän kuin HS-aineistossa.

Tutkielmassa havaitaan, että ammattikirjoittajillakin on melkoista horjuvuutta pilkunkäytön normien hallin-nassa. Puolen vuosisadan taakse ulottuvan aiemman tutkimuksen perusteella tiedetään, että huomattava osa äidinkielistä kirjoittajista ei vuosikymmenestä toiseen ole osannut noudattaa suomen pilkkusääntöjä kunnolla. Yleensä kielellisen normin muuttamista on alettu harkita, kun normi ja todellinen kielenkäyttö ovat etäännyneet liiaksi toisistaan. Kielenhuoltopiireissä olisi syytä keskustella siitä, ovatko nykyiset pilkkusään-nöt täysin ajan tasalla.

Avainsanat: Yleisradio, Helsingin Sanomat, oikeakielisyys, kielenhuolto, välimerkit, pilkku

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisältö

1	JOHDANTO	2
1.1	Tutkimuksen tavoitteet	3
1.2	Tutkimusaineisto.....	4
2	YLEISKIELI JA NORMI	6
2.1	Yleiskielen käsitteestä.....	6
2.2	Kielellinen normi	8
3	SUOMEN PILKKU	11
3.1	Ratkaiseva syntaksi.....	11
3.2	Ei pelkästä syntaksista	12
3.3	Suomen pilkkusääntöjen sitovuudesta	13
4	AIEMPI TUTKIMUS JA PILKKUNORMEISTA KÄYTY KESKUSTELU.....	17
4.1	Aiempi tutkimus	17
4.2	Katsaus pilkkunormien historiaan ja normeista käytyyn keskusteluun	21
5	AINEISTO, ANALYYSIMENETELMÄ JA ANALYYSI.....	31
5.1	Aineisto.....	31
5.2	Analyysimenetelmä	31
5.3	Aineistossa havaittujen norminvastaisuuksien luokittelusta.....	32
5.4	Analyysi	32
5.4.1	Puuttuva pilkku kahden itsenäisen päälauseen rajalla	35
5.4.2	Puuttuva pilkku päälauseen ja sivulauseen rajalla	38
5.4.3	Ylimääräinen pilkku rinnasteisten sivulauseiden rajalla.....	40
5.4.4	Ylimääräinen pilkku epäitsenäisten päälauseiden rajalla.....	41
5.4.5	Ylimääräinen pilkku <i>eli</i> -alkuisen täsmennyksen, selityksen tms. rajalla.....	42
5.4.6	Puuttuva pilkku <i>kuten</i> -alkuisen täsmennyksen, selityksen tms. rajalla.....	44
5.4.7	Harvinaisimmat virhetyypit: alle 5 tapausta koko aineistossa ...	45
5.4.8	Muut	47
6	LOPUKSI.....	49
6.1	Pitäisikö normin joustaa?.....	50
6.2	<i>Mutta, vaan ja ja</i>	55
6.3	E. A. Saarimaan viitoittama tie.....	58
7	LÄHTEET	60

1 JOHDANTO

Tämän tutkielman aiheena on Yleisradion (Yle Uutiset) ja Helsingin Sanomien (HS) verkkouutisoinnin oikeakielisyys siten, että näkökulma on rajattu oikeinkirjoitukseen ja oikeinkirjoituksessa pilkkua koskevien yleiskielen normien noudattamiseen. Tutkin ja vertailen pilkun käytön norminvastaisuuksia Yle Uutisten (yle.fi/uutiset) ja HS:n (hs.fi) verkkosivuilla julkaistuissa jutuissa. Tutkimusaihe on tärkeä. Yle Uutisten ja HS:n verkkosivut kuuluvat Suomen suurimpia yleisöjä keräävien verkkosivustojen joukkoon (Fiam 2019). Molemmat ovat suomalaisessa kontekstissa merkittäviä julkisia kielenkäyttäjiä. Kuten E. A. Saarimaa (1940: 108) huomautti 80 vuotta sitten – kun Yleisradio oli vielä radio – Ylen ”kuuluttajista” ja ”uutisten lukijoista”:

Hehän ovat alinomaa esiintyessään siinä asemassa, että heidän kielenkäytöstään otetaan oppia ja mallia. Heidän puheensa pitäisi siksi todella olla esikuvallista. Vähitellen olisi päästävä niinkin pitkälle, että kukaan radiossa esiintyvä ei antaisi puhetavallaan ja kielenkäytöllään huonoa esimerkkiä.

Helsingin Sanomat puolestaan on pitkään ollut Pohjoismaiden laajalevikkisin päivälehti, ja sitä on pidetty merkittävänä suomen kielen roolimallina (Eloranta 2013: 1). Kotimaisten kielten keskuksen verkkokyselykin (Korhonen & Lappalainen 2013) on osoittanut, että sanomalehtiä lukeva yleisö pitää tärkeänä sitä, että ”lehtien toimitukset” kirjoittavat yleiskielen suositusten mukaisesti: tätä mieltä oli yli 73 prosenttia vastaajista. Viestimien vaikutusta kieltä koskeviin asenteisiin on pohtinut esimerkiksi Mantila (2004), jonka mukaan sekä alue- että paikallislehdistöllä ja paikallisradioilla on ollut selvästi havaittavia vaikutuksia siihen, miten murrepiirteiden ja puhekielisyyskysien julkiseen käyttöön on suhtauduttu. Viestimet eivät käytä kieltä tyhjiössä, vaan niiden valinnoilla on vaikutusta yleisön kielikäyttöön.

Olen työskennellyt pitkään toimittajana Yleisradiossa ja tiedän, että Ylen toimituksissa – joita on melkein kaksikymmentä eri puolilla maata – suhtaudutaan oikeakielisyyteen vakavasti. Tiedän myös, että oikeinkirjoituksen hallinnassa on ajoittain horjuvuutta ja verkkoon lipsahtaa tuon tuosta kirjoitusvirheitä. Ylen osalta tutkimuksen aihe onkin perusteltu myös sikäli, että yhtiön toiminta kustannetaan verorahoilla. Yhtiön rahoittajina veronmaksajilla on syytä odottaa Yleisradiolta laadukasta journalismia eli muun muassa juttujen hyvää kieliasua. Tämä pro gradu -työ olisi mahdollista tehdä keskittymällä yksinomaan Yle Uutisten tai HS:n verkkosisältöihin. Kahden eri viestimen tutkiminen antaa kuitenkin laajemman kuvan siitä, osataanko toimituksissa nykyään

noudattaa voimassa olevia pilkkusääntöjä¹. Vertaileva näkökulma tekee tutkimuksesta mielenkiintoisemman myös sikäli, että verorahoitteinen Yle ja markkinaehtoisesti toimiva HS ovat kilpailijoita samalla toimialalla. Onko merkittäviä eroja siinä, miten hyvin näissä kahdessa vaikutusvaltaisessa mediatalossa hallitaan pilkkua koskevat oikeinkirjoitussäännöt? Asiaa ei ole aiemmin ole tutkittu.

1.1 Tutkimuksen tavoitteet

Tässä tutkielmassa lasketaan, luokitellaan ja vertaillaan Yle Uutisten ja HS:n verkkouutisoinnissa havaittuja pilkun käytön norminvastaisuuksia². Huoliteltua yleiskieltä koskevat pilkutusnormit ovat määrällisesti painottuneeseen tutkimukseen sopiva tutkimuskohde, koska pilkun käyttö on Suomessa hyvin säännönmukaista. Pilkutusta ohjaavat varsin yksityiskohtaiset kieliopillisin perustein laaditut ohjeet. Näissä ohjeissa on siksi vähän tulkinnanvaraa, että yleiskielisestä tekstistä voi melko helposti laskea pilkkuvirheet. Useimpien välimerkkien kohdalla tällainen lähestymistapa tuskin olisi mahdollinen, koska niiden käyttöä koskevat normit eivät ole lainkaan siinä määrin yksiselitteisiä kuin pilkun kohdalla on laita. *Pilkkuvirhe* lienee useimmille tuttu ja useimpien mielestä järkeenkäypä käsite, mutta esimerkiksi *pistevirheistä* ei juuri kuule puhuttavan.

Pilkun käyttöä koskevia ohjeita on esitetty vuosien saatossa kymmenissä erilaisissa kieliaiheisissä julkaisuissa, ja ohjeet ovat pitkään olleet lähteestä riippumatta hyvin yhteneväisiä. Silti pilkkuvirheitä tutkivan on valittava, mihin lähteeseen tai lähteisiin hän tukeutuu viitatessaan yleiskieltä koskeviin pilkkusääntöihin tai -normeihin. Tässä tutkielmassa lähteenä käytetään Kielitoimiston ohjeita. Perustelen valintaa sillä, että Kielitoimisto on osa opetus- ja kulttuuriministeriön alaista Kotimaisten kielten keskusta, jonka lakisääteinen (Laki kotimaisten kielten keskuksesta 1403/2011) tehtävä on toimia kielenhuoltajana. Kielitoimiston oikeinkirjoitusohjeet on koottu

---

¹ Vastedes käytän (*pilku*)normin sijaan usein arkikielisempää sanaa (*pilku*)sääntö. Syynä on lähinnä se, että *pilkkusäännöistä* puhutaan monissa kielioppaissa ja aiemmassa tutkimuksessa, ja lisäksi *pilkkunormi* tuntuu alituisesti toistuessaan turhan kapulakieliseltä napakkaan ja helposti ymmärrettävään *pilkkusääntöön* verrattuna. Sanavalinnalla ei ole tarkoitus ottaa kantaa siihen, miten sitovia pilkkusäännöt suomen kielessä ovat tai siihen, miten tinkimättömästi virallinen kielenhuolto esittää, että sen ohjeita pitää asiatyylissä noudattaa.

² Vastedes nimitän *norminvastaisuuksia* myös (*pilku*)virheiksi siinä merkityksessä, että *pilkkuvirhe* tarkoittaa virallisen kielenhuollon ohjeiden vastaista pilkun käyttöä tai käyttämättä jättämistä. Pilkkuvirheistä puhutaan sekä aiemmassa tutkimuksessa että kielioppaissa. Lisäksi *pilkkukäytön norminvastaisuus* on – etenkin taajaan toistuesaan – raskas ja kapulakielinen ilmaus.

Kielitoimiston oikeinkirjoitusoppaaseen (vastedes KO), josta on tähän mennessä yhdeksän painosta. Uusin, korjattu painos on vuodelta 2017. Se on tämän tutkielman keskeinen lähdeosa³.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- Kuinka paljon norminvastaista pilkkunkäyttöä esiintyy Yle Uutisten ja HS:n verkkouutisoinnissa?
- Minkälaisia nämä pilkkunkäytön norminvastaisuudet ovat?

Analyysin tulosten selvittyä pohdin, miten hyvin ammatikseen kirjoittavat toimittajat näyttävät aineiston valossa hallitsevan virallisen kielenhuollon pilkkunormit. Tulosten ja aiemman tutkimuksen perusteella pohdin, kaipaisivatko nykyiset, pitkään lähes muuttumattomina ja kyseenalais- tamattomina pysyneet pilkkusäännöt kenties jonkinlaista arvioivaa tarkastelua.

Kuten myöhemmin käy ilmi, viime vuosikymmenien aikana tehtyjen havaintojen perusteella yleiskielen pilkkusääntöjen noudattaminen on tuottanut erilaisille kirjoittajille jatkuvasti vaikeuksia. Mikä on tilanne nykyään HS:ssä ja Yleisradiossa? Kielenhuollon normeja on tapana kuvata sopimuksiksi, joilla on kaksi osapuolta, kielenhuoltajat ja kieliyhteisö. Jos kielenkäyttäjistä merkittävä osa ei noudata kielenhuollon ohjeita, sopimusjärjestelmä alkaa lahota nurkistaan. Tämä pro gradu -työ tarjoaa aineistoa keskusteluun, jota on käyty liian vähän: ovatko yleiskielen pilkkun käyttöä koskevat normit ja ohjeet ajan tasalla, vai olisiko niitä kenties syytä uudistaa.

Tutkimus on kvantitatiivisesti painottunut, koska se perustuu norminvastaista pilkkutusta koskevien havaintojen laskemiseen ja luokitteluun. Tutkimuksen keskeisimmät tulokset voi esittää numeerisessa taulukkomuodossa, mutta kvantitatiivisen analyysin perusteella on määrä tehdä kielenhuollon pilkkusääntöjä koskevia kvalitatiivisia johtopäätöksiä.

1.2 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineisto on kerätty HS:n ja Yle Uutisten verkkosivuilta siten, että kummastakin on kerätty julkaistujen juttujen jonosta yhtä laaja aineisto. Pilkkua käytetään kirjoitetussa kielessä varsin taajaan, ja tutkielman kannalta riittäväksi on osoittautunut noin 60 000 sanan tekstimassa molemmista välineistä. Yhteensä aineiston laajuus on siis noin 120 000 sanaa. Yle-aineisto on kerätty

---

³ Silloin kun KO:n ohjeet eivät ole mielestäni olleet riittävän yksiselitteisiä, olen käyttänyt lähteenä Kotimaisten kielten keskuksen kielenhuoltolehteä Kielikelloa. Aina kun näin on tehty, mainitsen asiasta erikseen.

keväällä 2019 päivämääriltä 31. 3. ja 1. 4., 15. 4. sekä 29. 4. ja 30. 4. siten, että käytössä on ollut kolme noin 20 000 sanan laajuista kokonaisuutta. HS-aineisto on kerätty päivämääriltä 3. 4., 15. 4. ja 29. 4. siten, että käytössä on ollut niin ikään kolme noin 20 000 sanan laajuista kokonaisuutta⁴. Tarkkaan ottaen Yle-aineiston laajuus on 61 052 sanaa ja HS-aineiston laajuus 60 595 sanaa; ero on niin pieni, että tutkimustuloksiin sillä ei ole mainittavaa vaikutusta. Koko aineiston laajuus on 121 647 sanaa.

Tutkielman rakenne on seuraavanlainen: ensin käsittelen sellaisia aiheen kannalta keskeisiä käsitteitä kuin yleiskieli ja kielellinen normi. Sitten pohdin lingvistisestä näkökulmasta, millä perusteella pilkkua käytetään suomen kielessä niin kuin käytetään. Käytyäni läpi aihepiiristä tehtyä aiempaa tutkimusta luon katsauksen siihen keskusteluun, jota pilkkunormeista on käyty Kotikielen Seuran Virittäjässä ja kielenhuollon tiedotuslehdessä Kielikellossa sekä myös eräissä muissa aikauslehdissä. Aineiston analyysin jälkeen on aika pohtia analyysin tuloksia ja tehdä päätelmiä kaiken sen valossa, mitä tutkimustyön myötä on tullut ilmi.

---

⁴ Yle-aineistossa jutut olivat keskimäärin hieman lyhyempiä kuin HS-aineistossa, minkä takia aineisto jakautui useammille vuorokausille.

2 YLEISKIELI JA NORMI

Tässä luvussa tarkastelen kahta tutkielman kannalta keskeistä käsitettä: yleiskieltä ja kielellistä normia. Yleiskieli on se kielimuoto, jota Helsingin Sanomat ja Yleisradio uutisoinnissaan käyttävät. Sitä nimitetään myös kirjakieleksi. Yleiskielen keskeinen ominaisuus on, että se on normitettua. Arkikielellä voi sanoa, että on olemassa tietty sääntöjen kokoelma, joka määrittää, mikä on (hyvää) yleiskieltä. Nuo säännöt voivat ajan mittaan muuttua. Pilkun käyttöä koskevat säännöt ovat viime vuosisadalta tähän päivään saakka muuttuneet vain vähän.

2.1 Yleiskielen käsitteestä

Historioitsija Benedict Andersonin mukaan kirjakieli on ollut Euroopassa ratkaisevassa asemassa, kun kansallisia identiteettejä on synnytetty (Hiidenmaa 2003: 234). Ennen kirjakielen syntyä kielet ovat olleet sirpaleinen murteiden joukko, ja vasta kirjakieli synnytti eri murteiden puhujille yhteisen kielimuodon ja sitä myötä mahdollisuuden samaistua lähiyhteisöä laajemmalle. Hiidenmaan (mt.) kärjistyksen mukaan ”kirjakieli luo kansakunnan”⁵. Suomeen kirjakieli vakiinnutettiin satojen vuosien kuluessa siten, että nykyisenkaltainen kirjakieli saatiin aikaan 1800-luvun viimeisillä vuosikymmenillä. Suomen kieli koostuu isosta joukosta alueellisesti ja sosiaalisesti varioivia kielimuotoja ja -rekistereitä ja niiden ohella kirjakielestä eli yleiskielestä, joka on tietoisesti säänneltyä ja normitettua. Ikola (1985: 4) hahmottelee metaforisen jatkumon, jonka toisessa ääripäässä on jokaisen kielenpuhujan yksilöllinen idiolekti ja toisessa yleisiä normeja noudattava kirjakieli eli yleiskieli⁶. Tieteen termipankki (2019a) määrittelee yleiskielen seuraavasti:

Normitettu, yleisesti ymmärrettävä kielimuoto, joka ei sisällä erikoiskielten sanastoa tai alueellista vaihtelua.

---

⁵ Esimerkiksi 1600-luvulla, kun suurvalta-asemaan noussut Ruotsi aloitti valtakunnan alueella voimakkaan yhtenäistämispolitiikan, se vaati kirkon ja hallinnon kieleksi yksinomaan ruotsia. Kun erillistä suomalaista identiteettiä yritettiin juuria, keinona oli syrjäyttää suomen kieli virallisista yhteyksistä (Lehikoinen & Kiuru 1991: 58).

⁶ Käytän sanoja kirjakieli ja yleiskieli vastedes toistensa synonyymeinä.

Alueelliset ja sosiaaliset erot on yleiskielessä hälvennetty valitsemalla siihen tietyt yhteisesti sovitut muotopiirteet ja jättämällä toiset alueellisiksi, poeettisiksi tai erikoiskielisiksi. Tavoitteena on ollut luoda kaikille yhteinen, esim. asuinseudusta, iästä tai ammattikunnasta riippumaton kielimuoto. Yleiskieli on "asiatyylistä" - kirjoitettuna sitä käytetään lähinnä asiaproosassa ja puhuttuna erityisesti julkisissa ja virallisuontoisissa yhteyksissä (kouluissa, kokouksissa, tiedotusvälineissä).

Kiinnostava jännite on siinä, että samaan aikaan, kun yleiskielen on määrä olla kaikille yhteinen, jaettu kielimuoto, sen normien oppiminen ja huoliteltuun kielenkäyttöön harjaantuminen edellyttää sellaista kulttuurista pääomaa, johon suinkaan kaikilla ei ole pääsyä. Yleiskieli on siis ollut yhtä aikaa universaali ja poissulkeva, yhteinen ja erotteleva. Tämä kahtalaisuus on läsnä jo E. N. Setälällä, joka ilmeisesti ensimmäisenä Suomessa kirjoitti 'yleiskielen' määritelmän (Kolehmainen 2005: 7). Setälän mukaan

[...] opettajat koulussa, papit kirkossa ja yleensä ne henkilöt, jotka ovat koulua käyneet ja paljon lukeneet, puhuvat johonkin määrin samaan tapaan huolimatta siitä, mistä maan osasta he ovat kotoisin. Koska tämänlaatuinen suomen kieli on ikään kuin kaikille suomalaisille yhteinen ja kaikki sitä ymmärtävät, on sitä tapaan nimittää suomen *yleiskieleksi*⁷.

Yleiskieli oli siis samalla kertaa leimallisesti niiden kieli, jotka ovat "koulua käyneet ja paljon lukeneet" ja kuitenkin "ikään kuin kaikille suomalaisille yhteinen" kielimuoto (mts. 8). Harva pitää enää yleiskielen tehtävänä "sivistyksen levittämistä kaikkiin kansan kerroksiin", kuten Setälä asian esitti virkaanastujaisesityksessään, mutta yksilön kyky tuottaa huoliteltua yleiskieltä on nykyäänkin epäilemättä usein yhteydessä esimerkiksi kotitaustaan ja koulutukseen ja sitä kautta niihin asemiin, joita yksilöllä on yhteiskunnan hierarkioissa.

Mäntynen (1996: 208) onkin kiinnittänyt huomiota siihen, miten usein yleiskielestä puhuttaessa käytetään sellaisia määritteitä kuin *asiatyyli*, *asiaproosa* ja *asiallinen*. Mäntynen mukaan tällaista "asiallista" kieltä ei kuitenkaan sellaisenaan ole lainkaan olemassa, vaan se on tekstityyppi, joka rakennetaan preskriptiivisissä eli ohjailevissa eli normatiivisissä teksteissä. Nämä ohjailevat tekstit rakentavat vähintäänkin implisiittisesti

---

⁷ Kirjoitettua yleiskieltä Setälä nimitti kirjakieleksi.

vastakohtaisuutta *asiallisen ja epäasiallisen* tyylin välille, joista jälkimmäinen on negatiivisesti latautunut (mt.). Samoin kielenhuollon teksteissä puhutaan usein *huolitellusta yleiskielestä*, joka useimpien kielitajussa ei liene semanttisesti kovin kaukana *hyvästä* yleiskielestä. *Hyvän* vastapari on tietenkin *huono*. Samaan tapaan vastakohtaisuutta rakentaa koko käsite *yleiskieli*, jossa yhdyssanan määriteosa *yleis-* lienee käytössä suunnilleen Kielitoimiston sanakirjan määrittelemässä merkityksessä *kaikkien käytössä oleva, kaikkia varten oleva*. Tällöin *yleiskielen* vastapariksi hahmottuu sellainen kielimuoto, joka on *vain joidenkin käytössä* tai *vain joitakuuta varten*. Ikolan (1985: 4) mukaan yleiskieli onkin yhteiskunnan kaikille yhteinen, välttämätön viestintäväline, jota ilman esimerkiksi valtakunnallinen lainsäädäntö, hallinto ja media eivät tulisi toimeen. Mäntysen (1996: 208) mukaan kielenhuollossa kirjakieltä tai yleiskieltä on yleensä pidetty kielen ensisijaisena muotona siitä huolimatta, että se on konstruoitu muiden kielimuotojen aineksista. Edellä mainitulla jatkumolla sopimuksenvaraisiin, kodifioituihin normeihin perustuvaa yleiskieltä on pidetty arvokkaampana kuin kurittomampia kielimuotoja, esimerkiksi itse kunkin yksilöllistä idiolektia tai sellaista vapaamuotoista kirjoitettua kieltä, jota näkee esimerkiksi sosiaalisen median viestinnässä. *Yleiskieleen* liittyy siis voimakkaita arvolatauksia, joissa vähintäänkin piilevästi vastakkain ovat toisaalta *huoliteltu* ja *hyvä* ja toisaalta *huolittelematon/huolimaton* ja *huono*. Taustalla vaikuttaa yleiskieltä määrittävien *normien* joukko.

2.2 Kielellinen normi

Kielellinen normi on käsite, jolla on monta merkitystä. Laajimmassa merkityksessä kieltä voidaan kokonaisuudessaan pitää normijärjestelmänä hiukan samaan tapaan kuin shakkipeli muodostuu tietyistä säännöistä (Itkonen & Pajunen 2010: 12). Itkonen ja Pajunen (mt.) määrittelevätkin kielen ”instituutioksi, joka koostuu normeista”. Esimerkiksi suomen kielessä normi on, että ’koiraa’ tarkoittaa äänneyhdistelmä *k-o-i-r-a* eikä äänneyhdistelmä *h-u-n-d*. Kielenhuollon kontekstissa normilla tarkoitetaan kuitenkin yleensä yleiskieltä koskevia ohjailevia, kodifioituja normeja, jotka on kirjattu erilaisiin kielioppeihin ja kielioppaisiin (Rintala 1992: 48). Yleiskieltä koskevat normit opitaan ”normilauseiden” kautta (Mäntynen 1996: 504). Normilauseet ovat auktoriteettiasemassa olevien henkilöiden tai instituutioiden lausuntoja siitä, millaista on hyvä ja ”oikea” yleiskieli. Kyseessä ovat siis säännöt, ohjeet ja suositukset, joiden perusteella arvioidaan, onko jokin ilmaus yleiskielessä hyväksyttävä eli oikea – tai lievemmin, onko joku tietty ilmaus suositeltavampi kuin joku toinen (Kolehmainen 2014: 19).

Rintala (1992: 55–62) jaottelee kirjakieltä koskevat normit siten, että *kirjakieleen otetut normit* ovat sellaisia, joita on jo aiemmin noudatettu jossakin kielimuodossa. Normiksi on voitu ottaa esimerkiksi jonkin tietyn murrealueen muoto jostakin ilmaisusta. Tunnettu esimerkki on itäinen *alkaa tehdä* -muoto ja läntinen *alkaa tekemään* -muoto, joista edellinen otettiin kirjakielien normiksi 1800-luvulla. *Kirjakielelle tehdyt normit* puolestaan on luotu kirjakieleen sen erityistehtävien vuoksi. Kirjakielessä on esimerkiksi sellaisia monimutkaisia lauserakenteita, joita puhekielessä ei käytetä ehkä lainkaan. Esimerkkinä Rintala (mts. 59) mainitsee akkusatiiviobjektin muodon sellaisissa monimutkaisissa lauserakenteissa, joissa objektin välittömänä pääsanana on infiniittinen verbi. Mieleen tulevat myös monet alisteista lausetta vastaavat infiniittiset rakenteet eli ns. lauseenvastikkeet. Suomen kirjakielen välimerkkien käyttöä koskevat normit ovat luonnollisesti *kirjakielelle tehtyjä normeja*, vaikka kannattaakin muistaa, että ne noudattavat hyvin pitkälti muista kirjakielistä otettua mallia⁸. (Rintalan jaottelussa kolmannen luokan muodostavat ainakin osittain makuasioihin perustuvat *korrektiiviset normit*, joiden tavoitteena on parantaa kieltä [1992: 55]. Tällöin normiksi saatetaan tarjolla olevista ilmaisuvaihtoehdoista valita jokin tietty esimerkiksi siksi, että se on norminlaatijan näkemyksen mukaan kauniimpi tai kotope-
räisempi kuin toinen vaihtoehto. Tällaisia normeja edustavat monet ns. epäsuomalaisuuksien enemmän tai vähemmän menestyksekkäät karsimisyrietykset.)

Arkikielessä puhutaan kielellisten normien sijaan usein *säännöistä* ja norminvastaisuuksien sijaan *virheistä* – esimerkiksi pilkkuvirheistä. Kuten aiemmin on mainittu, *virhe* on tutkimuskontekstissa ongelmallinen käsite, koska se on voimakkaasti arvottava ja negatiivisesti latautunut; ikään kuin ihmisillä ei olisi oikeutta omaan kieleensä sellaisena kuin he sitä käyttävät. *Virhe* saattaa myös häivyttää näkyvistä kielellisten normien sopimuksenvaraisen luonteen. Siitä huolimatta ja käsitteen ongelmallisuudesta täysin tietoisena tässä tutkielmassa puhutaan *pilkkuvirheistä* synonyyminä norminvastaiselle pilkun käytölle.

---

⁸ Aivan kuten latinalaiset aakkoset ovat suomessa tuontitavaraa, myös välimerkeissä otettiin 1500-luvulla suomen kirjakieltä synnytettyä mallia kielistä, joissa kirjakieli oli jo olemassa. Lehiköisen ja Kiurun (1991: 14) mukaan Agricolalla oli vuoden 1548 suomenkielistä Uutta testamenttia laatiessaan käytössä kaksi Uuden testamentin latinannosta, kaksi saksannosta ja kaksi ruotsinnosta. Tekstissään Agricola käyttää kenoviivaa, jonka hän merkitsee hyvin usein sellaiselle paikalle, johon nykyortografian mukaan merkittäisiin pilkku. Agricolalla on melko johdonmukaisesti kenoviiva esimerkiksi päälauseen ja sivulauseen rajalla ja johtolauseen ja suoran lainauksen rajalla (Kostensalo 1971). Agricolan Uuden testamentin välimerkkejä tarkastelevassa pro gradu -tutkielmassaan Kostensalo (mts. 15) viittaa saksalaiseen filologisiin Aloys Bömeriin, jonka mukaan nykyinen pilkku palautuu kenoviivaan, joka ilmaantui latinalaisiin teksteihin 1200-luvulla.

Ensinnäkin on kiistämätöntä, että yleiskieli on normitettua eli on olemassa joukko sääntöjä, jotka määrittelevät muun muassa, miten pilkkua tulee yleiskielessä käyttää. Esimerkiksi Kielitoimiston entinen päällikkö Esko Koivusalo (1979) puhui yleiskielen olemusta pohiessaan täysin estoitta *kirjakielen säännöistä*. Säännöt eivät ole muuttumattomia, mutta ne ovat silti olemassa. Oleellista on, että sekä Yle että HS pyrkivät noudattamaan yleiskielen normeja eli sääntöjä, myös pilkkusääntöjä. Molemmat ovat siis sitoutuneet yleiskielen normien noudattamiseen. Jos siinä yrityksestä huolimatta epäonnistutaan, on hyvin perusteltua puhua virheestä.

Oikeinkirjoituksen KO määrittelee vakiintuneeksi ja yleisesti hyväksytyksi tavaksi esittää kieltä kirjoitettuna. Arkikielellä voidaan siis puhua *oikeinkirjoitussäännöistä*. Samoin kuin jonkin urheilulajin säännöt on koottu sääntökirjoihin, oikeinkirjoitusta koskevat säännöt on viety kielioppaisiin, sanakirjoihin ja vastaaviin julkaisuihin (Kolehmainen 2014: 19). Eri lähteet ovat eri vaiheissa saattaneet antaa keskenään ristiriitaisiakin oikeinkirjoitusohjeita, mutta nykyään tilanne on sellainen, että kieltä ohjailevat tahot ovat suomen kielen oikeinkirjoitussäännöistä hyvin yksimielisiä. Lisäksi Suomessa on olemassa virallinen kielenhuolto, jonka asema perustuu lakiin: Kielitoimisto.

3 SUOMEN PILKKU

Seuraavaksi on syytä tarkastella lyhyesti, millaisia suomen pilkkusäännöt ovat luonteeltaan eli millaisilla käsitteillä ne ovat kuvattavissa ja minkälaisilla perusteilla suomen kielessä päätetään, merkitäänkö tekstiin pilkku vai ei. Lisäksi tarkastelen sitä, miten sitovina virallisen kielenhuollon pilkkunormit esitetään, toisin sanoen jättääkö Kielitoimisto kirjoittajalle harkinnan varaa pilkkusääntöjen noudattamisessa.

3.1 Ratkaiseva syntaksi

Suomen pilkkukäyttöä on tapana nimittää kieliopilliseksi ilman, että kovin tarkasti määritellään, mitä kieliopillinen tässä yhteydessä tarkoittaa. Esimerkiksi Kielikellossa Maamies (1995) toteaa pilkun kieliopillisuudesta seuraavasti: ”Pilkkuä käytetään erottamaan toisistaan virkkeen lauseita ja lauseenjäsäniä; suomessa pilkkutus on siis luonteeltaan kieliopillista.” Useimmiten (vrt. esim. Saarimaa 1946: 74; Itkonen 1972a: 282) *kieliopillista* näyttää pilkun yhteydessä käytetyn kutakuinkin synonyymisesti *syntaktisen* kanssa, joka on johdos sanasta *syntaksi*. Syntaksin puolestaan voi määritellä Vilkkunan (2000: 15) tavoin kielen tutkimuksen alueeksi tai näkökulmaksi, joka tarkastelee, miten sanat yhdistyvät isommiksi kokonaisuuksiksi ja erityisesti lauseiksi ja yhdyslauseiksi eli useamman lauseen kokonaisuuksiksi. Näin ollen suomen kielen pilkkusäännöt voidaan määritellä pitkälti samoilla käsitteillä, joita käytetään kielen syntaktisessa kuvauksessa. Näille käsitteille on tyypillistä, että ne ovat syntagmaattisia eli ne kuvaavat kielenyksiköiden sekventiaalisia suhteita toisiin kielenyksiköihin, joiden kanssa ne esiintyvät peräkkäin samassa jaksossa (Tieteen termipankki 2019b). Suurin osa pilkkusäännöistä voidaankin ilmaista syntaktisin jos–niin-ehtolausein. Esimerkiksi: jos päälausetta seuraa alisteinen sivulause, niin lauseiden rajalle merkitään useimmiten pilkku; jos virkkeessä on rinnakkain kaksi itsenäistä rinnasteista päälausetta, niin niiden rajalle merkitään yleensä pilkku; jos pääsanalla on kaksi rinnasteista määritettä, niin niiden väliin merkitään yleensä pilkku jne. Pilkkusääntöjen kuvaaminen vaikkapa semantiikan tai äänne- ja muoto-opin käsittein olisi paljon vaikeampaa (ellei suorastaan mahdotonta) siitä

yksinkertaisesta syystä, että suurin osa pilkkusäännöistä perustuu kielen syntaktiseen rakenteeseen eikä semantiikkaan tai morfologiaan⁹.

3.2 Ei pelkästä syntaksista

Pilkkusäännöt eivät kuitenkaan perustu pelkästään syntaktiseen rakenteeseen, eivätkä ne ole tyhjentävästi kuvattavissa pelkin syntaktisin käsittein. Etenkin lausetta pienempien kielen yksiköiden eli lauseenjäsenten välisessä pilkkutuksessa myös semanttisilla tekijöillä on usein tärkeä rooli. Siksi joidenkin pilkkusääntöjen kuvaus edellyttää käsitteitä, jotka viittaavat ilmausten merkitykseen. Esimerkiksi titteleille ja muille nimikemääritteille, paikannimille ja niitä täsmentäville ilmauksille, ”paljoksuville ilmauksille” ja nimiluetteloille on KO:ssa omat pilkkusääntönsä. Niiden yhteydessä kirjoittajan on sääntöjä noudattaakseen otettava huomioon, millaisiin asioihin ja asiointiloihin ilmaukset viittaavat.

Lauserajallakin KO esittää kolme pilkkusääntöä, joissa semantiikalla on ensisijainen vaikutus pilkun merkitsemiseen. Ensinnäkin, vaikka *kuin*-sanaa seuraisi kokonainen lause, sen edellä ei KO:n mukaan ”yleensä” käytetä pilkkua silloin, kun kyseessä on vertailua tarkoittava ilmaus. Pilkkua voi halutessaan kuitenkin käyttää, jos kyse ei ole selvästä vertailusta ja *kuin*-ilmaus muodostaa ikään kuin jälkilisäyksen; esimerkxivirkkeenä tästä on *Hän vaatii itselleen huomiota kuin olisi suurikin kuuluisuus*. Toiseksi, lauserajalle voi merkitä pilkun ilman konjunktioita silloin, kun lauseet kuuluvat kiinteästi yhteen ja kertovat samasta aiheesta. Esimerkkivirkkeenä on *Kesäkuussa ystävykset matkustavat Yhdysvalloissa, heinäkuussa he käyvät Kanadan puolella*. (Ohjeen voi kyllä yhtä hyvin tulkita konjunktioiden käyttöä koskevaksi; pilkkuhan tulisi merkityksestä ja konjunktin käytöstä riippumatta merkitä tuollaiseen lauseasemaan, koska lauseet ovat kokonaisia ja rakenteeltaan itsenäisiä, eivätkä niiden predikaattiverbit ole 1. tai 2. persoonassa tai passiivissa.) Kolmas merkityksen tulkintaa edellyttävä ohje koskee ”samantekevyyttä tms.” merkitseviä rakenteita: ainakin osa niistä on syytä erottaa pilkulla silloinkin, kun lauseet ovat hyvin lyhyitä eli parin kolmen sanan mittaisia, vaikka yleensä pilkun voi hyvin lyhyiden lauseiden rajalla jättää pois. Esimerkkilauseina on *Sano mitä sanot, minä lähden ja Hän lupasi tulla, oli ilma millainen hyvänsä*.

---

⁹ Syntaksi, semantiikka ja morfologia ovat luonnollisesti erottamattomassa yhteydessä toisiinsa, mutta silti syntaksi tarkastelee lauseita ja muita rakenteita irrallaan monista merkityksen ja äänne- ja muoto-opin ulottuvuuksista (Vilkuna 2000: 18).

Kuten sanottua, lauseenjäsenten välistä pilkutusta koskevilla pilkkusäännöillä ilmausten merkitys painottuu paljon enemmän kuin lauseiden välisessä pilkutuksessa. Aiemmin mainittujen tapausten lisäksi kirjoittajan on pohdittava ilmausten merkityssuhteita esimerkiksi seuraavan kaltaisen lauseen subjektin määritteiden kohdalla (esimerkki KO:sta): *Pian ilmestyy Maijan seuraava kieliteellinen tutkielma*. Kirjoittajan on päätettävä pilkutuksesta sillä perusteella, onko Maijan edellinenkin tutkielma kielitieteen alalta (jolloin pilkku jätetään merkitsemättä määritteiden väliin) vai joltain toiselta alalta (jolloin pilkku merkitään). Syntaktisesti asian ilmaistaisiin niin, että jos määritteet ovat rinnasteisia, niiden väliin merkitään pilkku.

Yhteenvedon voi todeta, että lauseiden välinen pilkutus ratkaistaan useimmiten niin sanotusti ”syntaksikytkin” edellä, kun taas lauseenjäsenten välisessä pilkutuksessa korostuu voimakkaammin ilmausten merkitys¹⁰.

3.3 Suomen pilkkusääntöjen sitovuudesta

Normi ja normin sitovuus ovat eri asioita. Sitova normi on sellainen, jota pitäisi noudattaa poikkeuksetta. Vähemmän sitova normi on sellainen, jonka noudattamisessa on tilaa tapauskohtaiselle harkinnalle. Jättävätkö suomen yleiskielen pilkkusäännöt kirjoittajalle liikkumavaraa? Seuraavassa on lueteltu ne lauserajan pilkun käyttöä¹¹ koskevat säännöt, jotka KO:n mukaan ovat harkinnanvaraisia; huoliteltuun yleiskieliseen ilmaisuun pyrkivä kirjoittaja voi siis näissä tapauksissa omien mieltymystensä perusteella joko merkitä pilkun tai jättää sen merkitsemättä. Kaikki muut lauseiden rajakohtia koskevat pilkkusäännöt ovat KO:ssa sitovia.

Kun kaksi rinnastuskonjunktion yhdistämää itsenäistä päälausetta ovat hyvin lyhyitä (parin kolmen sanan mittaisia), pilkun voi merkitä tai jättää merkitsemättä.

---

¹⁰ Luonnollisesti myös lauseenrajaisessa pilkkukäytössä korostuu joskus ilmauksen merkitys. Esimerkiksi virkkeessä *Mies seisoj rannalla, kun nainen seisoj terassilla ja katsoj merelle* useimmat päättäisivät pilkutuksesta sillä perusteella, onko merelle katsoja mies vai nainen, eivätkä sillä perusteella, onko *ja*-alkuinen jakso (elliptinen) sivulause vai (elliptinen) päälause. Esimerkki havainnollistaa, miten syntaksi riippuu merkityksestä ja merkitys syntaksista.

¹¹ Lauseenjäsenten välisestä pilkutuksesta on vaikeaa esittää vastaavaa luettelmaa, koska siinä ratkaisee usein ilmausten merkitys.

Jos alisteinen sivulause on hyvin lyhyt (parin kolmen sanan mittainen) ja sitä hallitseva päälause on vain yhden sanan mittainen, pilkun voi merkitä tai jättää merkitsemättä.

Kun kahdesta itsenäisestä pääauseesta jälkimmäisen alussa (tai kauempana lauseessa) on jokin muu kytkevä ilmaus kuin rinnastuskonjunktio, pilkun voi merkitä tai jättää merkitsemättä.

Mutta- ja *vaan-*konjunktioiden edelle voi halutessaan merkitä aina pilkun tai noudattaa samanlaista pilkutusta kuin muiden rinnastuskonjunktioiden kohdalla.

Kiinteästi yhteen kuuluvien, samasta asiasta kertovien lauseiden väliin voi pisteen tai puolipisteen sijaan joskus merkitä pilkun ilman konjunktioita tai muuta yhteen kytkevää ilmausta.

Jos rinnastuskonjunktioilla yhteen kytkettyjen itsenäisten lauseiden verbit ovat 1. tai 2. persoonassa tai passiivimuodossa, pilkkua voi käyttää tai olla käyttämättä.

Moniosaisten konjunktioilmausten yhteydessä pilkun voi halutessaan jättää pois silloin kun lauseraja on epäselvä.

Se joka ja *se mikä* -alkuisissa virkkeissä pilkun voi merkitä tai jättää merkitsemättä *se*-sanon ja relatiivipronominin väliin.

Pilkun voi merkitä tai jättää merkitsemättä lainauksen ja johtolauseen väliin, jos lainaus loppuu kolmeen pisteeseen.

Pilkun voi merkitä tai jättää merkitsemättä lauserajalle silloin, kun *kuin*-alkuinen lause ei aloita selvää vertailua ja muodostaa ikään kuin jälkilisäyksen. Ylipäätään *kuin*-alkuisten jaksojen kohdalla pilkun käyttö on melko harkinnanvaraista.

Pilkun voi merkitä tai jättää merkitsemättä, kun *ennen kuin*-alkuinen lause on päälauseen jäljessä.

Kuten huomataan, lista ei ole aivan lyhyt. Se kuvastaa, miten taajaan ja miten monenlaisissa tehtävissä ja lauseasemissa pilkkua käytetään. Samalla on syytä panna merkille, että valtaosa edellä luetelluista säännöistä on suhteellisen marginaalisia ja ne koskevat melko epäfrekventtejä ilmauksia verrattuna sellaisiin – esimerkiksi pää- ja sivulausetta koskeviin – pilkkusääntöihin, jotka KO esittää sitovina. Olisi liioittelua sanoa, että suomen pilkkusäännöt ovat kauttaaltaan ehdottomia. Liioittelua olisi myös väittää, että ne jättävät runsaasti tilaa kirjoittajan omalle harkinnalle.

Vertailun vuoksi, esimerkiksi englannin kielessä tilanne on sääntöjen sitovuuden suhteen toisenlainen, vaikka pilkkukäyttö muistuttaakin monella tavoin suomen käytäntöä. Englannin kieltä koskevissa kielioppaissa esitetään yleensä varsin laajasti ja yksityiskohtaisesti (esitysten laajuus ei lainkaan kalpene suomalaisten kielioppaiden rinnalla), milloin pilkkua voi, kannattaa ja tulee käyttää, mutta kirjoittajalle jää silti enemmän liikkumavaraa. Esimerkiksi Kane (2000: 394) toteaa Oxford-sarjan kielioppaassaan pilkusta seuraavasti:

The comma is the most frequent and most complicated of all marks of punctuation. It is least reducible to rule and most subject to variation, depending on the need to be clear or emphatic, the preferences of individual writers and even fashion.

Chicagon yliopiston perusteellinen kieliopas Chicago Manual of Style (2010: 311) puolestaan toteaa, että asiatyylissä pilkun käyttö ratkaistaan ensisijaisesti ”loogisin” perustein, mutta päämääränä pilkutuksessa on kuitenkin aina tekstin luettavuuden parantaminen, mikä edellyttää kirjoittajalta hyvää harkintakykyä:

In formal prose, however, logical considerations come first. Effective use of the comma involves good judgment, with ease of reading in the end view.

KO:ssa vastaava metatason kommentti kuuluu näin:

Pilkkua käytetään virkkeessä selventämään virkkeen ja lauseen osien suhteita. Eri tyyllilajeissa kuten tietokirjoissa ja kaunokirjallisuudessa pilkkua saatetaan käyttää hieman eri tavoin.

Englannin pilkkunormit eivät kuulu tämän tutkielman aihepiiriin, mutta jo edellisistä lainauksista käy ilmi suomalaisen ja englantilaisen pilkkusysteemin keskeinen ero. Kärjistäen voi

sanoa, että englannissa kirjoittaja ratkaisee ja suomessa syntaksi ratkaisee. Englannissa kirjoittaja käyttää pilkkua useammin sen mukaan, mikä hänen mielestään parhaiten palvelee viestinnän päämäärää, suomessa puolestaan valtaosa pilkutuksesta määräytyy melko mekaanisesti. Molemmat systeemit ovat kirjoittajan kannalta omalla tavallaan vaativia. Tähän palataan tutkielman lopussa, kun on aika tehdä johtopäätöksiä tutkimusaineiston analyysistä.

4 AIEMPI TUTKIMUS JA PILKKUNORMEISTA KÄYTY KESKUSTELU

Tässä luvussa tarkastellaan pilkkunkäyttöä koskevaa aiempaa tutkimusta ja sitä keskustelua, jota lingvistiipireissä on pilkkusäännöistä käyty. Tutkimuksissa on tarkasteltu esimerkiksi sitä, miten uutistoimituksissa suhtaudutaan oikeakielisyyteen ja kielenhuollon normeihin. On myös kerätty yleisöhavaintoja viestimien yleiskielestä ja välimerkkien käytöstä. Välimerkkien käytöstä internetin epämuodollisissa viestintäympäristöissä on tehty ainakin yksi pro gradu -tutkielma. Helsingin Sanomia kielenhuollon näkökulmasta on tarkastellut pro gradu -työssään lehden nykyinen kielenhuollosta vastaava toimittaja. Erilaisia katsauksia on tehty siihen, miten hyvin kirjoittajat eri koulutusasteilla hallitsevat yleiskielen pilkkunormit. Varhaisin tällainen arvio on Virittäjästä puolen vuosisadan takaa, ja sen otsikko kertoo tuloksista oleellisen: *Vaikeat välimerkkimme*. Yleiskuvaksi muodostuu, että pilkkusäännöt ovat tuottaneet ja tuottavat yhä kirjoittajille jatkuvasti vaikeuksia.

Pilkkusäännöistä käyty lingvistinen keskustelu on ollut toisen maailman sodan jälkeisistä päivistä alkaen melko vähäistä. Aikansa vaikutusvaltainen kielimies E. A. Saarimaa piti SKS:n kielivaliokunnalle pilkkunkäyttöä koskevan alustuksen vuonna 1945, ja sen jälkeen sääntöjä on lähinnä täsmennetty ja joiltakin kohdin väljennetty.

4.1 Aiempi tutkimus

Varhaisin käsiini saama lehdistön pilkkunkäyttöä koskeva tieto on Virittäjästä vuodelta 1970 (Ruoppila 1970: 104–105). Veikko Ruoppila kertoo *Kielemme käytäntö* -osiossa huomanneensa, että tietyt pilkkusäännöt tuottavat ”kynämiehille” jatkuvasti vaikeuksia. Enimmäkseen päivälehdissä Ruoppila kertoo panneensa parin vuoden aikana ”kymmenittäin” merkille virheitä, joissa pilkku puuttuu tai se on väärässä paikassa. Hyvin yleistä Ruoppilan mukaan esimerkiksi on, että pilkku on jätetty merkitsemättä joko ennen tai jälkeen tai molemmin puolin lauseen sisässä olevaa puhuttelusanaa: *Mutta näkemiin nyt toistaiseksi_jalo Königsbergiläinen_ ja kiitos avustasi. Minun pitää kiiruhtaa toisiin kysymyksiin, sillä sinunkaan aseesi_oi Immanuel_eivät yksin riitä* (esimerkit Ruoppilan). Samoin Ruoppilan mukaan virheellinen pilkutus on yleistä lisäselvennyksen luonteisten appositioattribuuttina esiintyvien erisnimien kohdalla: *Uusi James Bond, George Lazenby_seuraa ainakin siinä mielessä perinteitä, että...* Ruoppilan mukaan on yleistä, että toimittajat jättävät virheellisesti pilkuttamatta muusta lauseesta irrallisen aineksen. Luetelmanomaisessa katsauksessaan Ruoppila ei tee sen laajempia pilkutusta koskevia johtopäätöksiä; tämän tutkielman kannalta

oleellista on, että oikeakielisyyteen liittyvät ongelmat toimittajien pilkun käytössä kiinnittivät huomiota jo viisikymmentä vuotta sitten.

Lähempänä nykyaikaa Saviniemi (2005: 22–24) on suomenkielisille sanomalehdille ja Yleisradion uutistoimitukselle tekemässään kyselytutkimuksessa havainnut, että valtaenemmistössä suomalaisia toimituksia koetaan, että kielenhuoltoon ja yleiskielen normien noudattamiseen liittyy päivittäisessä työskentelyssä jonkinlaisia ”ongelmia”. Erityisen runsaasti mainintoja saaneena ongelma-kohtana Saviniemen aineistossa korostuivat välimerkit, joista pilkun käyttö tuotti eniten hankaluuksia. Oikeakielisyyteen ja kielenhuoltoon suhtaudutaan toimituksissa kuitenkin vakavasti: 97 prosenttia vastaajista piti kielenhuoltoa melko tai erittäin tärkeänä. Keskeisin oikeakielisyyden kohentamisen keino toimittajien vastauksissa oli täydennyskoulutus, ja sen ohella mainintoja saivat esimerkiksi kielioppaat (erityisesti Terho Itkosen Kieliopas), kielenhuollon lehti Kielikello, kielenhuoltoasioita tuntevat kollegat, tekstinkäsittelyohjelman oikolukutoiminto sekä Kielitoimiston neuvontapuhelin. Moni koki mallinantajan vastuun painavan: paikallislehden toimittaja sanoi lehtensä olevan paikkakunnalla ”aapisen jälkeen toiseksi tärkein lukuväline” (mts. 23). Kun vastaajilta kysyttiin, millaista hyvä kieli oikein on, yleisiä luonnehdintoja olivat ”huolellista” ja ”täsmällistä” ja ”oikeaoppista”. Vastauksista voi päätellä, että yleiskielen normien hallintaa pidetään alalla tärkeänä.

Tärkeänä lehdistön kielenkäytön norminmukaisuutta pitää myös yleisö. Kotimaisten kielten keskus on yleiskielen seurantatalkoissaan (Korhonen 2018) kerännyt yleiskieltä koskevia yleisöhavaintoja, ja niitä on kertynyt ”runsaasti” tavasta, jolla viestimissä käytetään pilkkua. Korhonen (mt.) puhuuakin ”pilkkuturbulenssista”, jota medioissa on havaittavissa. Erityisesti lauseenvastikkeiden erottaminen muusta virkkeestä pilkulla on hänen mukaansa yleistynyt suorastaan ”räjähdysmäisesti”¹². Englannin kielen vaikutukseksi Korhonen tulkitsee sen, että talkoohavaintojen mukaan myös muita lauseensisäisiä elementtejä on yhä useammin alettu erottaa pilkulla muusta lauseaineksesta. Näin on Korhosen mukaan käynyt esimerkiksi tietäntyyppisten lauseenalkuisten ajatusten kohdalla. Paljon havaintoja on tullut myös tapauksista, joissa pilkku on merkitty useasta sanasta koostuvan subjektin jälkeen; englannin kieltä noudatteleva käytäntö tämäkin.

Internetin ja sosiaalisen median myötä ovat yleistyneet sellaiset kirjoitetun viestinnän muodot, joissa oikeakielisyyteen ei kiinnitetä huomiota samalla tavalla kuin kirjoitetussa viestinnässä perinteisesti on ollut tapana. Tiensuu (2008) on pro gradu -työssään tutkinut välimerkkien

---

¹² Kuten myöhemmin käy ilmi, Korhosen havainto ei saa tukea tämän tutkielman aineistosta, päinvastoin.

näkökulmasta yhtä tällaista viestintäfoorumia, yhteisöpalvelu IRC-galleriaa. Pilkkukäyttö poikkeaa Tiensuun mukaan IRC-gallerian teksteissä hyvin huomattavasti normitetusta kirjakiielestä. Keskustelua on käyty siitä, onko tällaisella vapaamuotoisella viestimisellä vaikutusta kirjakielen normien hallintaan myös muodollisemmissa viestintäkonteksteissa. Jos tällainen syy-seuraussuhde on olemassa, voinee olettaa, että toimittajatkaan eivät ole sille täysin immuuneja.

Helsingin Sanomien juttuja suhteessa kielenhuollon suosituksiin on pro gradu -tutkielmasaan tarkastellut lehden kielenhuoltaja Ville Eloranta (2013). Yhtenä tarkastelukohteena oli välimerkkien käyttö ja palaute, jota lehden kielenhuolto on toimittajille välimerkkien käytöstä antanut. Kuten Eloranta huomauttaa (mts. 49), välimerkkejä koskevat säännöt ovat usein puhtaasti ortografisia, joten ne on opettelemalla opeteltava ulkoa. Siitä huolimatta Eloranta sanoo olevansa yllättynyt siitä, millaisia pilkkukäyttöä koskevia ratkaisuja toimittajat jutuissaan ajoittain tekevät. Pilkkuvirheet ovat Elorannan (mts. 56) mukaan HS:ssä selvästi yleisin yksittäinen oikeinkirjoitusvirheiden tyyppi. Eloranta ei tutkielmassaan ilmoita tarkkoja lukumääriä, mutta sanoo (mts. 57), että pilkkuvirheet kattavat tutkielman aineistosta ”karkeasti arvioituna” kolmanneksen. Pilkkuvirheistä tyypillisin on pilkun jättäminen pois sellaisten itsenäisten, rinnasteisten lauseiden rajalta, joita yhdistää *ja*-sana. Suhteellisen yleisiä ovat myös virheet, joissa toimittajalta on jäänyt huomaamatta, että alisteisen lauseen jälkeen samassa virkkeessä palataan ”ylätasolle” (mts. 60) – kiilamaisesti virkkeen tai päälauseen sisään sijoittuneen sivulauseen jäljestä on siis jäänyt pilkku pois. Elorannan mukaan pilkkusääntöjen noudattamisessa on kyse siitä, ymmärtääkö kirjoittaja virkkeen eri lauseiden keskinäistä hierarkiaa. Se näyttää usein tuottavan HS:n toimittajille vaikeuksia, koska Elorannan mukaan sekä ali- että ylipilkutus on lehdessä ”hyvin yleistä”.

Kun pilkkutusnormien noudattaminen tuottaa maan suurimmassa päivälehdessä työskenteleville ammattikirjoittajillekin vaikeuksia, ei liene yllätys, että horjuntaa on havaittu muuallakin. Asiaa ovat vuosikymmenien varrella tarkastelleet ainakin Leskinen (1970), Lyytikäinen (2000), Kolehmainen (2001) ja Rajala (2008).

Leskinen (1970: 309–14) järjesti viisikymmentä vuotta sitten pienimuotoisen koeasetelman yliopiston kirjoituskurssille osallistuneille toisen tai kolmannen vuoden yliopisto-opiskelijoille, joita pyydettiin täydentämään välimerkit tekstiin, josta ne koetta varten oli poistettu (koehenkilöt olivat muita kuin suomen kielen opiskelijoita). Leskinen havaitsi, että esimerkiksi epäsuoran kysymyslauseen edelle pilkun jätti merkitsemättä yli neljännes vastaajista. Vielä heikompaa osaaamista viidenkymmenen vuoden takaiset opiskelijat osoittivat rinnasteisten päälauseiden kohdalla: useampi kuin joka kolmas vastaaja ei osannut merkitä pilkkua oikein kahden sellaisen itsenäisen lauseen rajalle, joita yhdisti rinnastuskonjunktio. Melkein yhtä moni taas merkitsi ylimääräisen

pilkun rinnasteisten sivulauseiden rajalle. (Parahduksenomaisesti Leskinen huomauttaa, että vastaavat virheet eivät ole ”aivan harvinaisia” suomen kielen opiskelijoillakaan.) Leskinen tulkitsee, että liian moni pilkunkäytön normi on omaksuttu pinnallisesti siten, että pilkku merkitään aina tietyn sanan edelle ilman syntaktista analyysia. Leskisen pienimuotoinen koe osoittaa, että epävarmuutta välimerkkien käytössä oli jo sodan jälkeen syntyneillä suurilla ikäluokilla, joiden korkeakouluopinnot ajoittuivat 1960- ja 1970-lukujen taitteeseen.

Näyttää kuitenkin siltä, että pilkkunormien hallinta on sittemmin entisestään heikentynyt. Lyytikäinen (2000: 602–609) tarkastelee tutkimuksia, joissa aineistona ovat olleet ylioppilasaineet, ja Lyytikäisen mukaan ylioppilaskokelaiden taidot ovat menneet pilkunkäytössä huonompaan suuntaan. Vuodelta 1996 kerätyssä aineistossa pilkkuvirheitä oli noin 3,4 kertaa enemmän kuin vuodelta 1972 kerätyssä aineistossa. Pilkun suhteen kehitys oli vieläpä erityisen huonoa: kaikkien oikeinkirjoitusvirheiden määrä oli samassa ajassa kasvanut ”vain” 2,3-kertaa suuremmaksi.

Ylioppilaskokelaiden pilkutuksen holtittomuutta päivittelee myös Kolehmainen (2001: 62–63) luettuana ylioppilastutkintolautakunnan apujäsenenä ylioppilasaineita viidentoista vuoden ajan. Kolehmainen on sitä mieltä, että pilkun kanssa elettiin ”kuin pellossa” ja niitä ”huiskittiin sinne tänne”. Kolehmaisen mukaan pilkkusääntöjen hallinta oli kymmenessä vuodessa heikennyt sellaisillakin kirjoittajilla, joiden teksti oli muuten hyvätasoista. Monella ylioppilaskokelaalla näyttivät olevan kateissa sellaiset pilkutuksen perussäännöt, kuin että sivulause erotetaan päälauseesta pilkulla ja päälauseet toisistaan, ellei niillä ole yhteistä lauseenjäsentä. Koulujen välillä oli Kolehmaisen mukaan kuitenkin isoja eroja siinä, miten hyvin pilkkunormit – ja ylipäätään kirjoittamisen taidot – olivat oppilailla hallussa.

Rajala (2008) puolestaan on tarkastellut sitä, miten luokanopettajiksi valmistuvat Turun opettajankoulutuslaitoksen opiskelijat ovat pro gradu -töissään noudattaneet pilkkusääntöjä. Käytyään osittain läpi 110 pro gradua hän toteaa seuraavasti (mts. 21):

Aineistosta saatujen havaintojen perusteella luokanopettajiksi opiskelevat ovat saavuttaneet pilkun käytön hallinnassa tietyn perustason mutta myös puutteita on. Pilkun käytön vaikeudet viittaavat siihen, että osa kirjoittajista ei hallitse välimerkkien käytön normeja eivätkä pilkun käytön perustana olevat asiat ole kaikille tuttuja.

Eniten hankaluuksia opiskelijoille tuotti pilkun merkitseminen kahden itsenäisen päälauseen rajalle. Vain 60 prosentissa pilkun vaativia tapauksia pilkku oli merkitty lauserajalle oikein.

Rajala arvioi suorastaan, että useat kirjoittajat eivät lainkaan tunne normia, jonka mukaan itsenäiset päälauseet pitää erottaa toisistaan pilkulla. Rajalan aineistossa toiseksi eniten ongelmia tuotti pilkun käyttö sivulauseiden yhteydessä. Esimerkiksi joka neljännessä epäsuorassa kysymyslauseessa pilkut oli norminvastaista. Erityisen hankalia pilkutettavia opiskelijoille olivat päälauseen sisässä olevat sivulauseet, joista viidenneksessä pilkku oli merkitty vain lauseen edelle ja jätetty pois sen jäljestä. Normienhallinnan horjuvuuden taustalla Rajala arvioi olevan ainakin se, että luokanopettajaopiskelijat saavat opintojensa aikana liian vähän kielenhuollon opetusta.

Edellä käsitellyn valossa vaikuttaa siltä, että tapa, jolla kirjoittajat pilkkua käyttävät, poikkeaa varsin yleisesti kielenhuollon normeista ja näin ollut usean sukupolven ajan. Vuosikymmenestä toiseen eniten hankaluuksia kirjoittajille tuottavat samat tietyt pilkkusäännöt.

4.2 Katsaus pilkkunormien historiaan ja normeista käytyyn keskusteluun

Yleiskielen pilkkunormit ovat pysyneet suomessa pitkään melko muuttumattomina, mutta täysin staattinen tilanne ei sentään ole ollut. Seuraavaksi tarkastelen lyhyesti – ja melko pintapuolisesti – pilkkunormien muutosta ja sitä keskustelua, jota pilkkusäännöistä on lingvistipiireissä käyty. Enimmäkseen tarkastelen Kotikielen Seuran aikakauslehti *Virittäjää* ja kielenhuoltolehti *Kielikeloa*. Lisäksi sivuan muutamia vaikutusvaltaisia kielioppaita ja yhtä oppikirjaa viime vuosisadan alusta. Katsauksen painopiste on toisen maailmansodan jälkeisessä ajassa.

Yleishavaintona voi sanoa, että pilkutusta koskevat normit ovat 1900-luvun alkuvuosista tähän päivään muuttuneet melko vähän. Alkeisopetukseen tarkoitettussa oppikirjassaan E. N. Setälä (1902: 29) puhuu lauselmista tarkoittaessaan virkkeitä ja toteaa, että kirjakielessä ”eroitetaan lauselman eri lauseita tavallisimmin pilkulla”. Setälän mukaan pilkun voi jättää merkitsemättä, jos kahta rinnasteista lausetta erottaa jokin ”konjunktioineista” *ja, sekä, tai (taikka, tahi)* ja lauseilla on lisäksi yhteinen subjekti. Muista yhteisistä lauseenjäsenistä tai muista rinnastuskonjunktioista ei Setälällä tässä yhteydessä ole puhetta. Tässä Setälä poikkeaa nykynormeista: hänellä lause menettää itsenäisyytensä vain, jos yhteisenä jäsenenä toisen lauseen kanssa on predikaattiverbin ensisijainen täydennys eli subjekti. (Samoin Setälä neuvoo merkitsemään pilkun aina *mutta-* ja *vaan-*konjunktioiden edelle; suosituksen pitkän historian vuoksi tällainen käytäntö sallitaan vielä nykyäänkin.) Vuoden 1902 oppikirjan perusteella voi sanoa, että Setälä käyttää pilkkua taajempaan kuin on nykynormien mukaista.

SKS:n kielivaliokunnassa pilkkusääntöjä käsiteltiin ensimmäisen kerran 12. 10.1945, kun E. A. Saarimaa piti valiokunnalle aiheita koskevan alustuksen (Kolehmainen 2014:

412). Valiokunta päätyi kannattamaan Saarimaan esittämiä kantoja, jotka Saarimaa sitten julkaisi artikkelina vuoden 1946 Virittäjän ensimmäisessä numerossa (Saarimaa 1946: 75–77). Pääsääntö on Saarimaalla yksinkertainen: ”[...] täydelliset lauseet, joilla ei ole yhteisiä osia, erotetaan toisistaan yleensä pilkulla, milloin ei ole käytettävä muuta merkkiä.” Saarimaan ohjeet poikkeavat nykyisistä KO:n ohjeista kuitenkin tietyissä yksityiskohdissa. Esimerkiksi Saarimaa linjaa yksinkertaisesti, että ”*kuin*-sanana eteen ei panna pilkkua, kun se ei aloita sivulausetta”. *Kuin*-konjunktion yhteydessä pilkun käyttäminen tai käyttämättä jättäminen ratkeaa siis yksinomaan sen perusteella, seuraako konjunktiota lause vai ei. KO soveltaa asian ratkaisemisessa semanttista kriteeriä: olipa kyseessä lause tai ei, pilkku jätetään ”yleensä” merkitsemättä, kun kysymyksessä on vertailua tarkoittava ilmaus. Pilkkua vaille jää siis esimerkiksi lause *Tulevaisuus näytti valoisammalta kuin hän uskalsi toivoakaan*. KO:n mukaan on kuitenkin myös mahdollista jättää pilkku johdonmukaisesti merkitsemättä *kuin*-konjunktion edelle: ”Pilkkua voidaan käyttää silloin, kun kyse ei ole selvästä vertailusta [...]. Pilkku ei kuitenkaan ole välttämätön.”

Saarimaalla predikaattiverbin persoonalla ei ole vaikutusta siihen, merkitäänkö kahden lauseen rajalle pilkku. Sen sijaan KO:ssa pilkku voidaan kirjoittajan harkinnan mukaan merkitä tai jättää merkitsemättä silloin, kun lauseiden verbit ovat 1. tai 2. persoonassa tai passiivissa. Mitä *mutta*- ja *vaan*-alkuisiin jaksoihin tulee, ne saavat Saarimaan mukaan aina pilkun eteensä riippumatta siitä, seuraako niitä lause vai ei, samoin kuin *saati*-, *saatikka*-, *jopa*- ja *vieläpä* -konjunktiot. Kiinnostavaa on, että Saarimaan mielestä ”aivan lyhyitä lauseita ei ole erotettava pilkulla, jos niiden välissä on konjunktiot” (mts. 75). Saarimaan esimerkkivirkkeiden perusteella ohje koskee käytännössä kahta sellaista saman virkkeen lausetta, joissa kummassakin on predikaattiverbin lisäksi korkeintaan kaksi sanaa. Lyhyiden lauseiden pilkuttamatta jättäminen ei siis suinkaan ole mikään viimeaikainen linjaus kielihuollossa. KO:ssa todetaan samalla tavoin, että jos ”lauseet ovat hyvin lyhyitä (parin kolmen sanan mittaisia), on pilkku mahdollista jättää pois konjunktion edeltä”. Kuten myöhemmin käy ilmi, tietynlaisten relatiivilauseiden pilkutuksesta on aikanaan käyty jonkin verran keskustelua, mutta Saarimaan (mts. 74) kanta asiaan on yksiselitteinen – ja täsmälleen nykynormin mukainen: ”Huomattakoon, että pilkku on pantava välilauseena olevan relatiivilauseen kahden puolen.” Sekä Saarimaa että KO korostavat, että suomessa pilkutus on luonteeltaan kieliopillista eli syntaktista:

Edellä olevat ohjeet osoittavat, että suomen kielen oikeinkirjoituksessa on pilkkutuksella samoin kuin muullakin välimerkinnällä pääasiallisesti kieliopillinen perusta (Saarimaa 1946: 76).

Pilkkua käytetään tekstissä selventämään virkkeen ja lauseenosien suhteita (KO).

Usein ajatellaan, että kielenhuoltajien asenteet ovat muuttuneet ajan kuluessa liberaalimpaan suuntaan, kuten esimerkiksi kielilautakunnan jäsenistöön kuulunut Osmo Ikola (1985: 4) aikanaan totesi: ”Linja on muuttunut vuosikymmenten saatossa entistä sallivammaksi.” Saarimaan ja KO:n (ja muidenkin kielioppaiden) vertailu osoittaa, että asia ei ole välttämättä aivan yksioikoinen – ainakaan pilkkusääntöjen kohdalla. Esitehtyään ensin varsin yksityiskohtaiset ja yksiselitteiset normit Saarimaa nimittäin tekee artikkelinsa lopuksi yllättävän paljon varauksia ja sanoo jopa että ”tarkka” kieliopillisen pilkkutuksen noudattaminen ei tekstissä ole välttämätöntä (Saarimaa 1946: 77). Tähän voi verrata KO:ta, joka toteaa vain, että ”eri tyyllilajeissa [...] pilkkua saatetaan käyttää hieman eri tavoin.” Saarimaan sallivaisuuteen kiinnitti muutama vuosi hänen alustuksensa jälkeen huomiota myös Lauri Kettunen (1949: 263), joka kielioppaassaan Hyvää vapaata suomea puhuu Saarimaan ”harvinaisesta vapaamielisyydestä”: “[...] ikään kuin koulupedagogi olisi hetkeksi päässyt kuorestaan.” Saarimaan mukaan etenkin lauseiden välissä pilkkua käytetään usein huomattavasti vähemmän kuin kieliopin säännöt edellyttäisivät. Tämänkaltaisen vapauden Saarimaa on valmis myöntämään ”sellaisille henkilöille, jotka osaavat sitä käyttää” (1946: 77). Myös tyyliseikkojen tai suorastaan tekstin ymmärrettävyyden nimissä ”kieliopillis-loogillisesta” pilkkutuksesta on Saarimaan mukaan joskus paikallaan tinkiä. Saarimaa käyttää seuraavaa lausetta esimerkkinä siitä, miten pilkkusääntöjen ankara noudattaminen saattaa pilkkoa virkettä siinä määrin, että se vaikeuttaa kokonaisuuden hahmottamista: *Kaikki elämä, jota uhkasi kuihtuminen, kärsiminen, kaikki, mikä tarvitsi apua, vetosi häneen* (mts. 76). Saarimaan mielestä virke muuttuisi selkeämmäksi, jos *jota-* ja *mikä-*alkuisten relatiivilauseiden ympäriltä karsittaisiin ainakin osa pilkuista. Saarimaa puhuu myös ”paussipilkkutuksesta” ja toteaa, että kieliopillisista pilkkusäännöistä voidaan tinkiä silloin, kun se aiheuttaa väärää tauotusta. (Tässä Saarimaa tietenkin viittaa tilanteisiin, joissa tekstiä luetaan ääneen.) Koulumestariin sävyyn Saarimaa kuitenkin muistuttaa lopuksi, että ”sääntöjen yläpuolelle asettuvankin on tunnettava säännöt ollakseen niitä viisaampi” (mts.77).

Kolehmainen (2014: 414) toteaa, että Saarimaan alustuksen jälkeen sittemmin kieli-
lautakunnaksi muuttuneessa elimessä on käsitelty pilkkusääntöjä kaksi kertaa, vuosina
1969 ja 2006, mutta ne ovat pysyneet ennallaan ”pieniä väljennyksiä lukuun ottamatta”.
Näyttääkin siltä, että pilkkusäännöt eivät vuosikymmenien kuluessa ole herättäneet kovin-
kaan voimakkaita intohimoja. Tätä voi pitää yllättävänä, kun ottaa huomioon ne lukuisat
tutkimukset ja artikkelit, jotka ovat osoittaneet, että kirjoittajat eivät hallitse sääntöjä kun-
nolla. Erityisen yllättävää on, että kirjoittajille kaikkein hankalimpia ja useimmin noudat-
tamatta jääviä pilkkusääntöjä ei ole kielenhuoltopiireissä kyseenalaistettu oikeastaan lain-
kaan.

Keskustelua pilkusta jatkoi Virittäjän sivuilla pian Saarimaan jälkeen kääntäjä, krii-
tikko ja kasvatustieteilijä J. A. Hollo (1946: 161–164), joka hieman polveilevassa kirjoi-
tuksessaan huomauttaa Saarimaan ohjeista, että ”suurin osa varsinaisista [pilkun käyttöä
koskevista] periaatteista onkin ennättänyt jo vakiintua Setälän aikoinaan laskemalla perus-
tukselle [...] niin hyvin, ettei niistä voine olla suurta erimielisyyttä”. Hollo kiittelee Saari-
maan osoittaneen, miten ”pelkkiin kieliopillisiin näkökohtiin varautuva pilkutus voi johtaa
sietämättömältäkin tuntuvaan kankeuteen” ja ehdottaa sitten eräitä väljennyksiä Saarimaan
linjauksiin. Ensinnäkin Hollo (mts. 162) – toisin kuin Saarimaa – katsoo, että pilkun voi
jättää merkitsemättä silloin, kun kahden passiivissa olevan lauseen predikaattiverbillä on
sama ”loogillinen” subjekti eli niiden tarkoite on sama¹³. Hollo jättäisi näin pilkun pois
Saarimaan esimerkkivirkkeestä *Vanhat rakennusaineet pantiin paikoilleen, ja uusiakin tuo-
tiin lisäksi*, ainakin jos verbit viittaavat samaan tekijään. Tässä Hollo on lähempänä ny-
kyistä ohjetta kuin Saarimaa. Samoin Hollo on varsin ”moderni” katsoessaan, että sellaiset
moniosaiset konjunktioilmaukset kuin *ennen kuin, niin kauan kuin* jne. ”olisi kaiketi pa-
rasta jättää pilkulla toisistaan erottamatta” (mts. 163). Ylipäätään *kuin*-alkuisten sivulau-
seiden yhteydessä Hollo käyttäisi Saarimaata säästeliäämmin pilkkua; Saarimaahan (1946:
77) noudatti johdonmukaisesti ”loogillista” kriteeriä *kuin*-alkuisten jaksojen pilkutuksessa
silloin kun kyseessä ei ollut ”kaunokirjallinen” tyyli: pilkku merkitään *kuin*-sanana edelle,
jos sitä seuraa sivulause. Nykyohjeista Hollo selvästi poikkeaa ollessaan valmis jättämään
pilkun pois *mikä*-pronominin eri muodoilla alkavien, objektiivina toimivien relatiivilausei-
den edeltä, kuten virkkeessä *Hän oli nähtävästi kokonaan unohtanut mitä oli lausunut ja*

---

¹³ Hieman epäselväksi tosin jää, tarkoittaako Hollo pelkästään passiivimuotoisia vai kaikkia sellaisia itsenäisiä rin-
nakkaisia lauseita, joilla on sama semanttinen subjekti.

istui ajatuksiinsa vaipuneena (esimerkki Hollon). Tässä Hollo viittaa E. N. Setälään, joka Hollon mukaan oli antanut samansisältöisen ohjeen.

Terho Itkonen pohti Virittäjän sivuilla pilkkusääntöjen mahdollista uusimista vuonna 1972 kielenhuollon tehtäviä pohtivassa laajassa artikkelissaan (1972a: 278–297; 1972b: 371–387). Itkonen ei innostunut ehdotuksista siirtyä englannin tapaiseen vapaampaan pilkkuttamiseen vedoten siihen, että pilkun poisjätto ”etenkin rakenteeltaan hiukankin monimutkaisemmissa lauseissa helposti johtaa ajatuksen harhaan” (1972a: 282). Itkonen myöntää, että pilkun lähestulkoon mekaaninen sijoittaminen esimerkiksi *että*-sanana eteen on redundanttia, mutta kysyy – retorisesti –, olisiko poikkeussäännön luominen *että*-sanana kohdalla hyödyllistä ja johtaisiko ”yleinen valinnanvaraisuus” sivulauseiden pilkkutuksessa ”ilmeiseen etuun” (mt.). Samassa yhteydessä Itkonen kummastelee ”harhaluuloa”, jonka mukaan *ja*-konjunktion edeltä voisi jättää pilkun pois¹⁴. Itkosen mielestä *ja*-sanana edellä tekstin jäsentyminen vaatii pilkun käyttämistä vakiintuneiden sääntöjen mukaisesti, etenkin sellaisten pitkien rinnasteisten päälauseiden yhteydessä, joilla ei ole yhteisiä jäseniä. Kuitenkin Itkonen kiittelee kahta väljennystä, jotka pilkkusääntöihin hiljattain oli tehty: *siitä asti kun*, *aina kun* ja *vain jos* –tyyppisten liittokonjunktioiden kohdalla pää- ja sivulauseen raja oli Itkosen mielestä niin epämääräinen, että pilkun jättäminen merkitsemättä oli usein perusteltua. (Kuten aiemmin kävi ilmi, keskustelu pilkkukäytöstä liittokonjunktioiden yhteydessä oli ainakin *kuin*-sanana sisältävien ilmausten kohdalla alkanut Virittäjässä jo melkein kolmekymmentä aikaisemmin.) Samoin tervetulleena Itkonen pitää uudistusta, joka pilkkutuksen osalta rinnasti *mutta* ja *vaan*-konjunktiot sellaisiin rinnastuskonjunktioidiin kuin *ja* ja *tai*. Ne eivät siis enää vaatineet aina pilkkua eteensä niin kuin aiemmin oli ohjeistettu. (Esimerkiksi Saarimaa linjasi vuoden 1946 artikkelissaan, että *saati*, *saatikka*, *jopa*, *vieläpä*, *mutta* ja *vaan* saavat pilkun eteensä aina, silloinkin kun kyseessä ei ole lauseraja.)

Kaiken kaikkiaan Itkonen (mts. 283) on pilkkusääntöjen suhteen konservatiivisella kannalla ja katsoo ”nykyjärjestelmän” osoittautuneen melko toimivaksi. Hänen mukaansa englannin ja ranskan tapaisissa vapaamman pilkkutuksen kielissäkin esimerkiksi pilkun jättäminen pois relatiivilauseen edellä koskee vain ns. rajaavia tai tarkentavia eli

---

¹⁴ Samaan ”harhaluuloon” törmää silloin tällöin vielä nykyäänkin. Virittäjän, Kielikellon ja tätä tutkielmaa varten tarkasteltujen lukuisten kielioppaiden sivuilla ei kuitenkaan ole edes pohdittu sellaista suositusta, että *ja*-konjunktion edeltä pilkun voisi jättää järjestään pois. Kenties tällaista sallivuutta on harjoitettu äidinkielen oppitunneilla. Asia jääköön jatkotutkimuksen selvitettäväksi.

restriktiivisiä relatiivilauseita, mutta täydentävää päälausetta muistuttavien, selittävien relatiivilauseiden edellä pilkku merkitään. Itkonen myöntää, että meikäläiset pilkkusäännöt ovat osittain mekaanisia, mutta puolustaa niitä niiden yksinkertaisuuden tähden. ”Vapaampien” sääntöjen hallitseminen edellyttää kirjoittajalta paljon enemmän harjaantumista. Kielenhuolto onkin Itkosen mukaan niitä varten, joiden kohdalla ”vapaus johtaisi neuvottomuuteen” (mt.). Kokeneet ja taitavat kirjoittajat voivat hänen puolestaan käyttää omaa harkintaansa pilkkusääntöjen noudattamisessa, koska he osaavat joka tapauksessa synnyttää ”erinomaisen lukukelpoista tekstiä”. Kannattaakin huomata, että Saarimaan tavoin myös Itkoselle pilkkusäännöt ja niiden sitovuus ovat eri asioita; ”kokeneet ja taitavat” voivat ainakin jossain määrin käyttää omaa harkintaansa niiden noudattamisessa.

Pari vuotta myöhemmin aikansa johtaviin slaavilaisten kielten tutkijoihin lukeutunut Valentin Kiparsky (1974: 284) ehdotti ”arvoisien fennistien pohdittavaksi” sääntöuudistusta Itkosenkin sivuamien restriktiivisten ja ei-restriktiivisten relatiivilauseiden kohdalla. Kuten Iso suomen kielioppi toteaa (VISK 2004: § 1165), restriktiivinen ja epärestriktiivinen lause eivät aina suomen kielessä erotu toisistaan. Epäselväksi asia jää esimerkiksi virkkeessä *Puoluepolitiikka, josta harva on kiinnostunut, on turhaa*, jossa turhaksi voi ymmärtää kaiken puoluepolitiikan tai vain sellaisen, josta harva on kiinnostunut. Kiparskyn mukaan ratkaisu ongelmaan olisi jättää pilkku merkitsemättä jälkimmäisessä tapauksessa eli silloin, kun relatiivilause on restriktiivinen eli ”rajaa NP:n mahdollisten tarkoitteiden alaa” (mt.). Vastaavasti pilkku merkittäisiin lauserajalle silloin, kun relatiivilause on epärestriktiivinen eli antaa itsenäisen lauseen tavoin lisätietoa NP:stä. Kiparsky (1974: 285) myöntää, että tällainen ”ranskalaismallinen pilkutusenkäyttö vaatii enemmän ajatustyötä ja siis henkistä ponnistelua kuin saksalais-venäläis-suomalainen mekaaninen pilkutussääntö”, mutta kannattaa uudistusta silkin hinnalla.

Itkonen (1974: 404) ei vastauksessaan lämmennyt Kiparskyn ehdotukselle. Itkonen myöntää, että suomalainen pilkutussysteemi on osittain ”koneellinen” ja ”redundantti”, mutta hänen mielestään sen etuna oli johdonmukaisuus, jonka ansiosta ”sen pääpiirteet voi peruskoululainenkin oppia” (mt.). ”Ranskalaisen pilkkuhenkevyyden” hän arveli istuvan huonosti ”suomen karuun maaperään”. Ratkaisuksi relatiivilauseiden monitulkintaisuuden ongelmaan Itkonen suositti kirjoittajia sujuvoittamaan lauserakenteita pikemmin kuin kielenhuoltajia muuttamaan pilkkusääntöjä. Saman Virittäjän numeron sivuilla Suojanen (1974: 405) puolestaan oli valmis luopumaan pilkuista ainakin sellaisten restriktiivisten relatiivilauseiden edellä, joiden rajalla relatiivikonstruktiona on esim. *se joka, ne jotka, jokainen joka*. Suojasen mukaan ongelmana ankaran mekaanisessa

pilkutuksessa on, että restriktiivisten relatiivilauseiden yhteys korrelaattiin on usein hyvin kiinteä ja pilkut karkaisevat tuon yhteyden melkein kuin sulkumerkit tai ajatusviivat: ”Ainakin pronomi-nivasteiset tapaukset sietäisi oikein luvanvaraisesti jättää pilkkujansa vaille” (mt.).

Käydystä keskustelusta huolimatta kielenhuoltajat ovat pitäneet näihin päiviin saakka melko johdonmukaisesti kiinni relatiivilauseiden pilkutussäännöistä sellaisina kuin Saarimaa ne vuonna 1946 esitteli. Esimerkiksi Osmo Ikolan Nykysuomen opas (2001), vuonna 2006 Kielikelloon kirjoittanut työryhmä ja Itkosen ja Maamiehen Uusi kieliopas (2011) eivät tee restriktiivisten tai muidenkaan relatiivilauseiden kohdalla poikkeusta pääsääntöön: saman virkkeen itsenäiset ja kokonaiset lauseet erotetaan toisistaan pilkulla. KO:n ohella ainakin Uusi kieliopas jättää kuitenkin kirjoittajien harkittavaksi, merkitäkö pilkku virkkeen alussa sijaitsevien *se joka*, *se mikä* ja *se että* -sanaparien väliin. Molemmissa lähteissä kirjoittajan harkittaviksi jäävät myös moniosaiset konjunktioilmaisut, joiden yhteydessä lauserajan sijainti saattaa olla vaikeatulkintainen. Ikola (2001: 196) puolestaan linjaa, että kahden peräkkäisen konjunktio tapauksessa (*että jos*, *että kun* jne.) konjunktioiden väliin merkitään pilkku normaaliin tapaan silloin, kun liittokonjunktio ei ole virkkeen alussa tai pilkun jälkeen. Peräkkäisen adverbien ja konjunktio (*heti kun*, *niin että*) tapauksessa Ikola neuvoo ratkaisemaan pilkun paikan lausepainon ja tauotuksen perusteella. Toisaalta ”tällaisessa tapauksessa voidaan usein pilkku jättää poisikin” (mt.).

Kielikellossa pilkutusta käsiteltiin perusteellisesti vuonna 1995, mutta mitään uusia linjauksia vakiintuneisiin sääntöihin lehden toimitussihteeri Sari Maamies (1995: 25–31) ei artikkelissa tee. Maamies (mts. 25) toteaa artikkelin alussa: ”On kertauksen aika.” Maamies esimerkiksi teroittaa, että yhden lauseen substantiivien ja toisen lauseen pronomiinia ei pidetä yhteisenä lauseenjäsenenä, vaikka niillä olisi sama tarkoite. KO:ta rajoittavamman kannan artikkeli ottaa sellaisten päälauseiden pilkutukseen, joissa predikaatti on 1. tai 2. persoonassa taikka passiivissa. Silloin kun lauseet ovat symmetrisiä eli liittyvät läheisesti yhteen, pilkkua ei Maamiehen mukaan pidä käyttää, vaan lauseita on kohdeltava ikään kuin niillä olisi yhteinen subjekti (mts. 27). KO:n ohje on väljempi: ”Jos lauseiden verbit ovat 1. tai 2. persoonassa tai passiivimuodossa, pilkkua voi käyttää, mutta se ei ole välttämätöntä.” Maamieskin (mt.) jättää kuitenkin jonkin verran tulkinnanvaraa suhteen, milloin kaksi lausetta ovat symmetrisiä. Symmetrisiksi on hänen mukaansa tulkittava vain sellaiset lauseet, jotka liittyvät ”hyvin kiinteästi” yhteen, ja symmetrian voi rikkoa esimerkiksi jälkimmäisen lauseen alussa oleva määräite: *Päätimme lähteä kalaan, ja viime tipassa muistimme ottaa mukaan myös haavin.* Kun Kielikellon työryhmä (Heikkilä, Hyvärinen, Hyytiäinen, Kankaanpää, Kolehmainen, Korhonen, Maamies, Miestamo, Piehl, Pyhälähti, Vaula & Reijonen 2006) seuraavan kerran palasi perusteellisesti välimerkkienormeihin, ohje oli tältä osin vähemmän

yksityiskohtainen. 1. ja 2. persoonassa ja passiivissa olevista itsenäisistä päälauseista todetaan, että ne ”voidaan jättää” pilkuttamatta. Aivan samalla kannallahan on myös KO.

Peräkkäisten lyhyiden lauseiden pilkuttamisesta jo Saarimaa (1946: 75) totesi, että ”aivan lyhyitä lauseita ei ole erotettava pilkulla”, ja esimerkkien perusteella lyhyt lause voi tässä kontekstissa olla enintään kolmen sanan pituinen. Saarimaalla pilkun merkitsemiseen ei vaikuta se, ovatko lauseet keskenään rinnasteisia vai alisteisia. KO ja Maamies (1995: 28) ovat tässä yhtä mieltä Saarimaan kanssa. Maamiehen mukaan lauseet voi tulkita ”todella” lyhyiksi silloin, kun ne ovat korkeintaan ”muutamana” sanan mittaisia. Esimerkkilauseiden perusteella kyseeseen tulevat (kuten Saarimaalla) pisimmillään kolmen sanan lauseet. KO puolestaan puhuu eksplisiittisemmin ”parin kolmen sanan” pituisista lauseista, paitsi silloin kun kyseessä on päälauseen ja sivulauseen raja, jolloin pilkku pitää merkitä, jos päälauseessa on enemmän kuin yksi sana. Hieman yllättävää on, että vuoden 2006 työryhmä (Heikkilä, Hyvärinen, ym.) ei ota lyhyiden lauseiden pilkutukseen lainkaan erikseen kantaa. Lienee siis tulkittava niin, että lauseiden pituudella ei työryhmän mukaan ole vaikutusta pilkun käyttöön.

Mutta- ja *vaan-*konjunktioiden kohdalla sekä vuoden 1995 Kielikello että KO viittaavat vanhaan suositukseen ja sallivat käytännön, jossa näiden adversatiivisten konjunktioiden eteen merkitään aina pilkku, myös silloin kun ne eivät aloita lausetta. Perusteluna on se, että tällaiseen pilkun käyttöön on niin yleisesti totuttu. Vuoden 2006 työryhmä sen sijaan kohtelee niitä aivan muiden rinnastuskonjunktioiden tavoin ilman erityisiä poikkeusohjeita.

Yhteenvedona voi todeta, että pilkkusäännöistä on kyllä käyty jonkin verran keskustelua ja joitain normeja on ajoittain kyseenalaistettu ja muutettukin. Usein pilkkusääntöjä koskevat muutosehdotukset ovat kuitenkin jääneet lähinnä yksittäisten henkilöiden puheenvuoroiksi, ja pienessä maassa oikeakielisyysskeskustelua ovat tavanneet hallita Terho Itkosen tapaiset voimahahmot, joiden kanta on usein ollut ratkaiseva. Tämän tutkielman kannalta erityisen mielenkiintoinen on edellä mainittu Itkosen artikkeli *Virittäjässä* vuonna 1972. Itkonen viittaa ”ehdotuksiin”, joiden mukaan suomessa siirryttäisiin kohti englannin tapaista vapaampaa pilkutusta. Melko konservatiivisen kielenhuoltajan mainetta nauttiva Itkonen suhtautui tällaisiin aloitteisiin karsaasti vedoten ennen muuta voimassa olevien sääntöjen johdonmukaisuuteen ja siihen, että vapaampi pilkutus tuottaisi kokemattomille kirjoittajille pulmia. Pilkkukeskustelun historiaa jäljittävän tutkimuksen kannalta harmillista on, että Itkonen ei tule kertoneeksi, keitä hänen mainitsemansa ehdottelijat olivat. Lingvistipiireissä tällaista ei ainakaan kovin suureen ääneen ole vaadittu.

Virittäjän ja *Kielikellon* sivuille kirjoittaneet henkilöt ja erilaisten kielioppaiden laatijatkin ovat siis olleet pilkusta pitkälti yksimielisiä. Kuvaavaa on, että edes kielenhuoltokysymyksissä

usein omia polkujaan tallannut Lauri Kettunen ei vuoden 1949 Hyvää vapaata suomea -kielioppaassaan saanut pilkusta aikaan riitaa E.A. Saarimaan kanssa, jonka näkemyksiä vastaan oli muuten hanakka hyökkäilemään. Kettunen (1949: 262–263) kyllä toteaa, että ”kirjoituksessa pyritään liiaksikin seuraamaan kielioppien pilkutustapaa”, mutta olihan Saarimaakin kolme vuotta ennen Kettusta sitä mieltä, että kieliopillisen pilkutuksen noudattaminen ei ole välttämätöntä. Lyhyen pilkkukatsauksensa lopuksi Kettunen (mts. 263) päätyy suorastaan antamaan Saarimaille pientä tunnustusta: ”Ei silti ole turha Saarimaan neuvo: ’Mutta sääntöjen yläpuolelle asettuvankin on silti tunnettava säännöt ollakseen niitä viisaampi.’”

Tuntuu siltä, että pilkusta käyty keskustelu on turhan usein leijunut itse aiheen yläpuolella, sääntöjärjestelmän johdonmukaisuudessa, sääntöjen omaksumisen helppoudessa ja myös pilkkusääntöjen pitkässä perinteessä ja vakiintuneessa asemassa. Kenties juuri normien vakiintuneisuudesta johtuu se, että keskustelussa ei kovin usein ole pureuduttu lähtökohtiin: miksi *juuri nämä* pilkkusäännöt – esimerkiksi juuri nykyinen tapa pilkuttaa itsenäisten päälauseiden rajakohta – ovat suomen kielen ja sen käyttäjien kannalta parhaat mahdolliset?

Silloin kun normien uudistamisesta on keskusteltu, keskustelu on koskenut lähinnä tiettyjä melko spesifejä tapauksia, kuten restriktiivisten ja ei-restriktiivisten relatiivilauseiden pilkutusta tai *se joka* -tyyppisten ilmausten pilkutusta. Uudistukset, joita virallisen kielenhuollon suosituksiin on tehty, ovat olleet luonteeltaan vanhojen sääntöjen pieniä väljennyksiä tai täsmennyksiä. Tilanne on jossain määrin yllättävä, kun muistelee, mitä Saarimaa (1946: 77) kirjoitti Virittäjässä vuonna 1946 tehdessään yhteenvetoa suomen pilkkusäännöistä: ”Tarkka kieliopillisen pilkutuksen noudattaminen ei silti ole tarpeellista.” Kuten edellä todettiin, samalla kannalla oli kolme vuotta myöhemmin Lauri Kettunen ja sittemmin jopa Terho Itkonen. Kaikki kolme olivat siis sitä mieltä, että pilkun käytössä on yleiskielessäkin tilaa yksityisajattelulle. Jostain syystä tämä kirjoittajan oman harkinnan juonne on jäänyt vähälle huomiolle; yleisesti vallitseva käsitys on, että yleiskielessä on selvät pilkkusäännöt, joiden noudattamatta jättäminen merkitsee yksiselitteisesti pilkkuvirhettä.

On syytä korostaa, että vallitsevia pilkkusääntöjä ei edellä esitellyissä lähteissä ole oikeastaan lainkaan kyseenalaistettu eksplisiittisesti sillä perusteella, että ne näyttävät olevan suurelle osalle kirjoittajista liian monimutkaisia. Näin siitä huolimatta, että kielellisiä normeja on usein alettu muuttaa silloin, kun normi ja kieliyhteisön käytäntö eli tapa, jolla ihmiset äidinkieltään käyttävät, ovat etäänntyneet liiaksi toisistaan. Sen sijaan virossa sikäläisistä lingvisteistä etenkin Peep Nemvalts (1999: 204–211) on ottanut radikaalisti kantaa viron monimutkaisen välimerkkisäännöstön – ja ennen kaikkea pilkkusääntöjen – yksinkertaistamisen

puolesta. Nemvaltsin mukaan pilkku on virossa ollut sääntöjensä runsauden ja monimutkaisuuden takia välimerkeistä vaikein ja kielenkäyttäjillä on vakavia vaikeuksia suunnistaa ”välimerkkisääntöjen viidakossa”. Nemvalts (mts. 208) on valmis kyseenalaistamaan koko kieliopillisen pilkutuksen periaatteen:

Miksi sitten välimerkkien käytön pitäisi olla kieliopillisen jäsentelyn työkaluja [...]? Kun kielen päätehtävänä on olla kommunikaatioväline, niin välimerkkienkin käytön lähtökohta saa olla ainoastaan semanttinen. [...] Perussääntö olkoon: välimerkin käyttäminen tai sen pois jättäminen on virhe vain siinä tapauksessa, että virkkeen sisältö käy epäselväksi tai moniselitteiseksi. Muulloin välimerkkien käyttöohjeet pitäisi esittää ei niinkään sääntöinä kuin suosituksina [...].

Nemvaltsin puheenvuoro on esimerkki siitä, miten vakiintuneetkin normit saattavat aika ajoin kaivata rohkeaa haastamista – jo pelkästään siksi, että konservatiivien on aika ajoin hyvä joutua perustelemaan vallitsevan tilan oikeutus itselleen ja muille.

Nyt seuraa tutkimusaineiston analyysi, jonka myötä selviää, kuinka paljon ja minkälaisia pilkkuvirheitä toimittajien tapaiset tekstityöläiset nykyään teksteissään tekevät.

5 AINEISTO, ANALYYSIMENETELMÄ JA ANALYYSI

Tässä luvussa esittelen tutkimusaineiston ja kerron, miten se on hankittu. Sen jälkeen kuvailen, miten aineisto on analysoitu ja miten pilkkuvirheet on ryhmitelty. Lopuksi esittelen analyysin tulokset.

5.1 Aineisto

Tutkimusaineisto on kerätty HS:n ja Yle Uutisten verkkosivuilta siten, että kummastakin on kerätty uusimpien juttujen jonosta yhtä laaja aineisto. Jutut on kopioitu verkosta Word-tekstinkäsittelyohjelmaan. Riittäväksi olen määritellyt noin 60 000 sanan aineiston molemmista välineistä. Yhteensä aineiston laajuus on siis noin 120 000 sanaa. HS aineisto on kerätty kolmen vuorokauden, 3. 4., 15. 4. ja 29. 4., ajalta siten, että kultakin päivältä on suunnilleen 20 000 sanan aineisto. Yle-aineisto on kerätty vastaavalla tavalla, mutta lyhyempien juttujen vuoksi aineisto jakautuu viidelle vuorokaudelle 31. 3. ja 1. 4., 15. 4. ja 29. 4. ja 30. 4. HS:n tavoin myös Yleltä käytössä on siis ollut kolme noin 20 000 sanan laajuista kokonaisuutta. Tarkkaan ottaen HS-aineiston laajuus on 60595 sanaa ja Yle-aineiston laajuus on 61052 sanaa. Ero on niin pieni, että tutkimustuloksiin sillä ei ole mainittavaa vaikutusta. Sanojen laskemiseen on käytetty Microsoft Word -tekstinkäsittelyohjelman sanojenlaskentatoimintoa. Se ei ole aivan ehdottoman tarkka, koska se laskee sanaksi jokaisen sellaisen elementin, jonka molemmin puolin on tekstissä välilyönti. Esimerkiksi Ylen käyttämät repliikkiviivat on siis laskettu sanoiksi (HS käyttää siteerausten yhteydessä lainausmerkkejä). Se tuskin on tämän tutkielman kannalta ongelma, koska repliikkiviivojen määrä aineistossa on kokonaisuuteen nähden varsin pieni.

5.2 Analyysimenetelmä

Aineisto on analysoitu vertailemalla pilkun käyttöä HS:n ja Yle Uutisten verkkosivustojen jutuissa kielitoimiston suosituksiin sellaisina kuin ne esitetään Kielitoimiston oikeinkirjoitusoppaan uusimmassa painoksessa, joka on vuodelta 2017. Paperille tulostetusta aineistosta on lyijykynällä merkiten etsitty ja laskettu kaikki sellaiset tapaukset, joissa pilkkua on käytetty tai jätetty käyttämättä vastoin Kielitoimiston oikeinkirjoitusoppaan suosituksia eli normeja. Sen jälkeen tapaukset, joissa pilkun käyttö tai käyttämättä jättäminen on ollut norminvastaista eli virheellistä, on laskettu ja samalla ryhmitelty luokkiin. Näin on selvitetty erityyppisten pilkkuvirheiden absoluuttinen määrä aineistossa. Tämän jälkeen kummastakin aineistosta on laskettu eri pilkkuvirhetyyppien

prosenttiosuudet suhteessa kaikkiin aineiston pilkkuvirheisiin. Kunkin virhetyypin lukumäärä on myös suhteutettu aineiston sanamäärään. Näin on saatu selville kunkin virhetyypin yleisyys suhteessa aineiston laajuuteen. Lopuksi on vielä tarkasteltu Yle-aineistoa ja HS-aineistoa kokonaisuutena. Jotta analyysissä olisi mahdollisimman vähän virheitä, aineisto on käyty läpi kaikkiaan kolme kertaa: kahdesti kirjoitustyön alkuvaiheessa ja vielä kerran, kun työ oli jo melkein valmis.

On syytä korostaa sitä, että tässä tutkielmassa aineiston analyysi antaa tietoa lähinnä erilaisten pilkkuvirheiden *absoluuttisista* määristä. Todennäköistä on, että frekventtien ilmiöiden kohdalla myös virheiden frekvenssi on suuri. Näin ollen esimerkiksi sivulauseiden kohdalla esiintyy aineistossa todennäköisesti enemmän pilkkuvirheitä kuin lauseenvastikkeiden kohdalla, koska sivulauseet ovat suomen kielessä paljon yleisempiä kuin lauseenvastikkeet. Virheiden *suhteellisen* yleisyyden selvittäminen edellyttäisi sitä, että kunkin virhetyypin kohdalla virheellisten tapausten lukumäärä suhteutettaisiin kaikkien tapausten lukumäärään; esimerkiksi virheellisesti pilkutettujen sivulauseiden määrä pitäisi laskea suhteessa sivulauseiden kokonaismäärään aineistossa. Se olisi kuitenkin tämän tutkielman kontekstissa aivan liian työlästä. Tästä syystä analyysin tulokset eivät tarkkaan ottaen kerro, onko jokin tietty pilkkusääntö muita herkempi virheille. Varovaisia arvioita asiasta voinee kuitenkin tehdä vertaamalla analyysin tuloksia sellaisiin aiempiin tutkimuksiin, joissa myös erilaisten virheiden suhteellinen yleisyys on laskettu. Suuntaa antanee myös virheiden lukumäärän suhteuttaminen aineiston sanamäärään eli laajuuteen.

5.3 Aineistossa havaittujen norminvastaisuuksien luokittelusta

Erilaisten virhetyyppien luokittelussa on noudateltu pääosin sitä lingvististä käsitteistöä ja kuvauksen tasoa, jolla myös KO liikkuu pilkkusääntöjä määritellesään. Luokituksessa ei siis ole otettu huomioon lauseiden ja lauseenjäsenten syntaktisia rooleja eli esimerkiksi sitä, onko pilkuttamatta jäänyt sivulause virkekokonaisuudessa vaikkapa adverbiaalin tai subjektin tehtävässä. Ilmausten täsmälliset syntaktiset roolit eivät ole suomen pilkkusääntöjen kannalta kovin relevantteja.

5.4 Analyysi

Pilkkuvirheet voi jakaa kahteen pääluokkaan: joko tekstiin jätetty merkitsemättä pilkku sellaiseen kohtaan, johon se normin mukaan kuuluisi merkitä, tai tekstiin on merkitty ylimääräinen pilkku sellaiseen kohtaan, johon se normin mukaan ei kuuluisi. Aineiston analyysissä on siis luettu virheeksi jokainen yksittäinen puuttuva tai ylimääräinen pilkku. Selvästi yleisempää aineistossa oli pilkun norminvastainen merkitsemättä jättäminen.

Seuraavassa on esitelty aineiston analyysin tulokset virhetyypeittäin ensin kootusti taulukkomuodossa ja sen jälkeen tarkemmin eritellen. Virhetyypit ja niitä edustavien virheiden lukumäärä esitellään yleisimmästä harvinaisimpaan edeten.

Taulukko 1: Yle-aineiston pilkkuvirheet virhetyypeittäin

sarake 1: virhetyyppi, **sarake 2:** virheiden lukumäärä Yle-aineistossa, **sarake 3:** virhetyypin taustusten %-osuus¹⁵ kaikista Yle-aineiston pilkkuvirheistä, **sarake 4:** Yle-aineiston sanamäärä¹⁶ virhettä kohti

1	2	3	4
puuttuva pilkku kahden itsenäisen päälauseen rajalla	104	51%	587
lauseet yhdistävä konjunktio: ja	(99)		
tai	(2)		
kieltoverbi +kA	(1)		
kuten	(1)		
vai	(1)		
puuttuva pilkku päälauseen ja sivulauseen rajalla	54	27%	1131
päälauseen ja epäsuoran kysymyslauseen rajalta	(20)		
päälauseen ja konjunktioilauseen rajalta	(19)		
päälauseen ja relatiivilauseen rajalta	(15)		
ylimääräinen pilkku rinnasteisten sivulauseiden rajalla	11	5%	5550
ylimääräinen pilkku kahden epäitsenäisen päälauseen rajalla (yhteinen laus.jäs.)	11	5%	5550
puuttuva pilkku kuten-alkuisen täsmennyksen, selityksen tms. rajalla	6	3%	10175
ylimääräinen pilkku eli-alkuisen täsmennyksen, selityksen tms. rajalla	4	<2%	15263
ylimääräinen pilkku paitsi–myös-ilmauksen yhteydessä	2	<2%	30526
muut	10	5%	6105
virheitä yhteensä + sanamäärä virhettä kohti	202		302

¹⁵ Prosentit on pyöristetty lähimpään tasalukuun.

¹⁶ Sanamäärä on pyöristetty lähimpään tasalukuun.

Taulukko 2: HS-aineiston pilkkuvirheet

sarake 1: virhetyyppi, **sarake 2:** virheiden lukumäärä HS-aineistossa, **sarake 3:** virhetyypin taustusten %-osuus kaikista HS-aineiston pilkkuvirheistä, **sarake 4:** HS-aineiston sanamäärä virhettä kohti

1	2	3	4
puuttuva pilkku kahden itsenäisen päälauseen rajalla	44	37%	1377
lauseet yhdistävä konjunktio: ja	(39)		
kieltoverbi + kA	(4)		
eli	(1)		
puuttuva pilkku päälauseen ja sivulauseen rajalla	24	20%	2525
päälauseen ja relatiivilauseen rajalta	(10)		
päälauseen ja konjunktioilauseen rajalta	(8)		
päälauseen ja epäsuoran kysymyslauseen rajalta	(6)		
ylimääräinen pilkku rinnasteisten sivulauseiden rajalla	16	13%	3787
ylimääräinen pilkku kahden epäitsenäisen päälauseen rajalla (yhteinen laus.jäs.)	13	11%	4661
ylimääräinen pilkku eli-alkuisen täsmennyksen, selityksen tms. rajalla	4	3%	15149
puuttuva pilkku lauseenalkuisen irrallisen lisän jälkeen	2	<2%	30298
ylimääräinen pilkku paitsi–myös-ilmauksen yhteydessä	2	<2%	30298
puuttuva pilkku lauseensisäisen konjunktioittoman täsmennyksen, selityksen tms. rajalla	1	<2%	
ylimääräinen pilkku lauseenvastikkeen rajalla	1	<2%	
ylimääräinen pilkku nimikemäärittteen ja nimen rajalla	1	<2%	
muut	12	10%	5050
virheitä yhteensä + sanamäärä virhettä kohti	120		505

Taulukko 3: Yle- ja HS-aineiston pilkkuvirheet yhteensä

sarake 1: virhetyyppi, **sarake 2:** virheiden lukumäärä Yle- ja HS-aineistossa, **sarake 3:** virhetyypin %-osuus kaikista Yle- ja HS-aineiston virheistä, **sarake 4:** Yle- ja HS-aineiston sanamäärä virhettä kohti

1	2	3	4
puuttuva pilkku kahden itsenäisen päälauseen rajalla	148	46%	822
lauseet yhdistävä konjunktio: ja	(138)	43%	
puuttuva pilkku päälauseen ja sivulauseen rajalla	78	24%	1560
ylimääräinen pilkku rinnasteisten sivulauseiden rajalla	27	8%	4505
ylimääräinen pilkku kahden epäitsenäisen päälauseen rajalla (yhteinen laus.jäs.)	24	7%	5069
ylimääräinen pilkku eli-alkuisen täsmennyksen, selityksen tms. rajalla	8	2%	15206
puuttuva pilkku kuten-alkuisen täsmennyksen, selityksen tms. rajalla	6	<2%	20275
ylimääräinen pilkku paitsi–myös-ilmauksen yhteydessä	4	<2%	30412
puuttuva pilkku lauseenalkuisen irrallisen lisän jälkeen	2	<2%	60824
puuttuva pilkku lauseensisäisen konjunktioittoman täsmennyksen, selityksen tms. rajalla	1	<2%	
ylimääräinen pilkku lauseenvastikkeen rajalla	1	<2%	
ylimääräinen pilkku nimikemäärittteen ja nimen rajalla	1	<2%	
muut	22	7%	5529
virheitä yhteensä + sanamäärä virhettä kohti	322		378

5.4.1 Puuttuva pilkku kahden itsenäisen päälauseen rajalla

Koko Yle- ja HS-aineistossa selvästi yleisin pilkkuvirhe oli pilkun puuttuminen kahden itsenäisen päälauseen rajalla. Kaikkiaan tällaisia tapauksia oli 148 eli 46 prosenttia kaikista virheistä. Koko aineistossa yksi tällainen virhe oli aina 822 sanaa kohti. Virhetyyppi oli yleisin sekä Yle-aineistossa että HS-aineistossa. Yle-aineistossa tapauksia oli 104 eli 51 prosenttia kaikista Yle-aineiston

virheistä (1/587 sanaa)¹⁷. HS-aineistossa tapauksia oli 44 eli 37 prosenttia kaikista HS-aineiston virheistä (1/1377 sanaa). Ylivoimaisesti yleisin virheellisesti pilkuttettuja lauseita yhdistävä konjunktio oli *ja*. HS-aineiston 44 tapauksesta 39:ssä konjunktiona oli *ja*. Yle-aineistossa 104 tapauksesta *ja*-konjunktioita oli 99.

”Me jälleenrakennamme Notre Damesta aiempaa kauniimman ja haluan, että se on valmis viidessä vuodessa. [...]” (HS 15. 4.2019)

Kaksi Isänmaa-puolueen kansanedustajaa ei osallistunut maanantain äänestykseen ja yksi keskustapuolueen edustaja oli poissa istunnosta virkamatkan takia. (HS 15. 4.2019)

Kattorakenteiden kuiva puu palaa nopeasti ja myös näin korkean rakennuksen sammuttamiseen vaadittavaa sammutuskalustoa on harvalla maalla. (Yle 15. 4.2019)

Game of Thronesin kahdeksannen kauden tämpäpäiväinen aloitus on herättänyt maailmalla huomiota ja siitä on kirjoitettu mediassa runsaasti erilaisia arvioita ja analyyseja. (Yle 15. 4.2019)

Eivätkö nämä nuoret miehet halua tehdä lapsia vai eikö naiset huoli heitä lapsenteen, en osaa sanoa. (Yle 15. 4.2019)

Rikostilastoissa eri ryöstölajeja ei yksilöidä eikä Sovelius pysty antamaan täsmällisiä numeroita huumekauppaan liittyvistä ryöstöistä. (HS 3. 4.2019)

Miksi juuri *ja*-konjunktio on niin hallitsevassa asemassa tätä tyyppiä edustavissa pilkkuvirheissä? Ensisijainen syy lienee se, että *ja* on suomen kielen frekventeimpiä sanoja. Suomen kielen (nykyään jo melko ikääntyneessä) taajuussanastossa (Haipus, Niemikorpi, Saukkonen & Sulkala 1979), johon on koottu suomen 10 000 yleisintä sanaa, rinnastuskonjunktioiden järjestys yleisimmästä harvinaisimpaan on seuraava, kun mukana ei ole liitekonjunktioita eikä monisanaisia

---

¹⁷ Havainnollisuuden vuoksi: tässä tutkielmassa on Word-tekstinkäsittelyohjelman sanojenlaskentatoiminnolla laskien keskimäärin noin 325 sanaa yhdellä väliotsikottomalla sivulla.

konjunktioilmauksia (sulkeissa on sanan sijaluku sen mukaan, miten frekventti sen on, kun kaikki suomen kielen sanat otetaan huomioon):

1. ja (2)
2. mutta (11)
3. tai (18)
4. sekä (35)
5. vaan (79)
6. sillä (101)
7. eli (194)
8. vai (385)

Ja on rinnastuskonjunktiosta yleisimmin käytetty ja kaikista suomen kielen sanoista toiseksi yleisin. Siitä, kuinka suuri osa *ja*-konjunktion käytöstä liittyy lauseiden ja kuinka suuri osa lauseenjäsenten yhdistämiseen, ei liene olemassa tutkimustietoa. Oma tuntumani kuitenkin on, että *ja* on selvästi yleisin rinnasteisia lauseita yhdistävä konjunktio. *Ja*-konjunktion yleisyys ei kuitenkaan voi olla ainoa selitys norminvastaisten tapausten suurelle määrälle: *mutta*-rinnastuskonjunktio on suomen kielessä hyvin frekventti – taajuusjärjestyksessä sijalla 11 – mutta koko aineistossa pilkku oli jätetty *mutta*-konjunktion yhteydessä virheellisesti merkitsemättä vain yhden kerran:

HS arvioi veikkausliigan voimasuhteet: FC Honka nousee haastamaan HJK:ta mutta HIFK:lle tulee vaikeaa. (HS 3. 4.2019)

Toisaalta rinnastuskonjunktiota *tai* – joka taajuussanakirjan mukaan on suomen kielen sanoista kahdeksanneksitoista yleisin – käytetään *ja*-konjunktion tavoin sekä puhutussa että kirjoitetussa kielessä taajaan ja monenlaisissa tehtävissä; kuitenkin koko aineistosta ei löytynyt yhtään tapausta, jossa pilkku olisi jäänyt virheellisesti merkitsemättä lauserajalle *tai*-konjunktion yhteydessä.

Miksi siis pilkkunormien noudattaminen on kirjoittajille niin hankalaa juuri *ja*-sanan kohdalla? *Mutta*-konjunktion yhteydessä virheiden vähäisyyttä selittänee se, että normin mukaan sen edelle voi poikkeuksetta merkitä pilkun; pilkuttaminen on siis ”helppoa”. *Mutta* on tässä suhteessa kuitenkin *vaan*-konjunktion ohella ainutlaatuinen. Kaikkien muiden rinnastuskonjunktioiden yhteydessä menestyksekkäs pilkun käyttö edellyttää, että kirjoittaja kykenee tunnistamaan tekstin

virrasta sellaisen elementin kuin täydellinen itsenäinen lause; samoin hänen on kyettävä tunnistamaan, milloin kahdella rinnasteisella lauseella on jokin yhteinen jäsen. Aineiston perusteella näyttää siltä, että monelle toimittajalle tämän tapainen syntaktinen analyysi – joka voi perustua intuitioon tai lingvistiseen tietoon – tuottaa hankaluuksia.

Pohdittavaksi jää, mitkä muut syyt frekventtiyden lisäksi selittävät sitä, että konjunktiosta *ja* on norminvastaisissa tapauksissa niin paljon muita yleisempi. Kenties kirjoittajien on *ja*-sanana yhteydessä jostain syystä tavallista vaikeampaa havaita lauseiden rajakohta. Asiaan saattaa vaikuttaa myös se jo aiemmin mainittu, jostakin tuntemattomasta lähteestä alkunsa saanut harhakäsitys, että *ja*-konjunktion edelle ei tarvitse merkitä pilkkua. Esimerkiksi Kielitoimiston sanakirjan toimittaja Minna Pyhälähti (2016) kertoo pakinamaisessa blogikirjoituksessaan, että kielenhuollon kursseilla aina vähintään pari kättä nousee, kun osallistujilta kysyy, kuka on oppinut koulussa äidinkielen tunneilla, että *ja*-sanana eteen ei koskaan tule pilkkua. Asiaan viittaa myös Itkonen (1972a: 282): ”Omituinen harhaluulo, jonka silloin tällöin tapaa, on se, että pilkun voisi jättää pois rinnastuskonjunktion *ja* edeltä.” Kuten sanottua, yksikään läpikäymäni kieliopas tai kielioppi tai muukaan painettu tai sähköinen kielenhuollon lähde 1900-luvun alkuvuosista tähän päivään ei tällaista ohjetta anna. Oma arvaukseni on, että harhaluuloa on pidetty hengissä äidinkielen oppitunneilla, mihin Pyhälähtikin viittaa. Kokemukseni mukaan monet koululaiset pitävät pilkkusääntöjä miltei mahdottomina hallita. Kenties tämä on johtanut siihen, että osa opettajista on yksinkertaisesti antanut periksi ja sallinut jättää pilkun pois *ja*-konjunktion edeltä. Saattaa myös olla, että niin on tehty alaluokilla eikä virheellisestä käytännöstä olekaan myöhemmin päästy eroon.

5.4.2 Puuttuva pilkku päälauseen ja sivulauseen rajalla

Toiseksi yleisin virhe sekä HS- että Yle-aineistossa oli pilkun puuttuminen päälauseen ja sille alisteisen sivulauseen rajalta. Koko aineistossa tapauksia oli 78 eli 24 prosenttia kaikista virheistä (1/1560 sanaa). Yle-aineistossa tapauksia oli 54 eli 27 prosenttia Yle-aineiston virheistä (1/1131 sanaa) ja HS-aineistossa 24 eli 20 prosenttia HS-aineiston virheistä (1/2525 sanaa). Yleensä virheellisesti pilkutettu sivulause sijaitsi virkkeen lopussa. Asiaa selittää todennäköisesti jälleen se, että virkkeen loppu on yleisin sivulauseen sijaintipaikka. Lausetyypeittäin virheet jakautuvat hyvin tasaisesti. Seuraavassa analyysin tulokset tarkemmin eriteltyinä.

Virheellisesti pilkutettuja konjunktiolauseita oli Yle-aineistossa 19. Niistä 14:ssä pilkku puuttui ennen virkkeenloppuista konjunktiolauseita, 3:ssa pilkku puuttui virkkeen tai päälauseen sisässä olevan konjunktiolauseen jälkeen, 2:ssa pilkku puuttui ennen virkkeen tai päälauseen

sisässä olevaa konjunktiolauseita ja 1:ssä pilkku puuttui virkkeenalkuisen konjunktiolauseen jälkeen.

Virheellisesti pilkutettuja epäsuoria kysymyslauseita oli Yle-aineistossa 20. Niistä 17:ssä pilkku puuttui ennen virkkeenloppuista epäsuoraa kysymyslauseita, 2:ssa pilkku puuttui ennen päälauseen tai virkkeen sisässä olevaa epäsuoraa kysymyslauseita ja 1:ssä pilkku puuttui päälauseen sisässä olevan epäsuoran kysymyslauseen jälkeen.

Virheellisesti pilkutettuja relatiivilauseita oli Yle-aineistossa 15. Niistä 7:ssä pilkku puuttui ennen virkkeenloppuista relatiivilauseita, 6:ssa ennen virkkeen tai päälauseen sisässä olevaa relatiivilauseita, ja 2:ssa pilkku puuttui virkkeen tai päälauseen sisässä olevan relatiivilauseen jälkeen.

HS-aineistossa puolestaan yleisimmin virheellisesti pilkutettu sivulause oli relatiivilause; sellaisia oli aineistossa 10. Niistä 5:ssä pilkku puuttui virkkeen tai päälauseen sisässä olevan relatiivilauseen jälkeen, 3:ssa pilkku puuttui ennen virkkeenloppuista relatiivilauseita ja 2:ssa ennen päälauseen tai virkkeen sisässä olevaa relatiivilauseita.

Virheellisesti pilkutettuja konjunktiolauseita oli HS-aineistossa 8. Niistä 4:ssä pilkku puuttui ennen virkkeenloppuista konjunktiolauseita, 3:ssa virkkeen tai päälauseen sisässä olevan konjunktiolauseen jälkeen ja 1:ssä ennen päälauseen sisässä olevaa konjunktiolauseita.

Virheellisesti pilkutettuja epäsuoria kysymyslauseita oli HS-aineistossa 6. Niistä 4:ssä pilkku puuttui ennen virkkeenloppuista epäsuoraa kysymyslauseita, 1:ssä päälauseen sisässä olevan epäsuoran kysymyslauseen jälkeen ja 1:ssä ennen virkkeen sisässä olevaa epäsuoraa kysymyslauseita.

Muutokset maailmalla ja Suomessa nousevat näkyviin vaalien jälkeen käynnistyvissä hallitusneuvotteluissa kun hallitus laatii eduskunnalle selonteot ulko- ja turvallisuuspolitiikasta sekä puolustuksesta. (HS 3. 4.2019)

Kysymykseen siitä, miksi säätö ei julkista apurajan saajia Reenpää vastaa, että he ”voivat luonnollisesti ilmoittaa vapaasti saamistaan apurahoista.” (HS 3.3.2019)

Tällä Halla-aho tarkoittaa sitä, että perussuomalaisia ei ole järkevää ajatella pelkättä protestikanavana, johon puretaan harmistusta muiden puolueiden politiikkaan tai kiukkua maahanmuutosta, leikkauksista tai milloin mistäkin – vaan että Suomessa on ihmisiä joilla on tietynlainen ajattelutapa ja perussuomalaiset ovat sen ryhmän edustajia politiikassa. (HS 15. 4. 2019)

On melko selvää, että eniten paikkoja saaneen SDP:n puheenjohtaja Antti Rinne aloittaa hallitustunnustelut, mutta ei ole lainkaan varmaa mitkä puolueet hallituksessa istuvat. (Yle 15. 4.2019)

Kämppe kertoo STT:lle, että kirpputorilla toimittiin käteisellä ja järjestössä syntyi kuva, että myynti oli laskenut eikä rikosta osattu heti epäillä. (Yle 15. 4.)

Vahtila tietää mistä puhuu, sillä hänellä on vuosikymmenten kokemus alalta maatalouskaupasta lähtien. (Yle 30.4.2019)

Absoluuttisten määrien perusteella ei voi arvioida, onko joku sivulausetyyppi ollut kirjoittajille (tai juttujen oikolukijoille) pilkun suhteen hankalampi kuin joku toinen. Tässä tutkielmassa on väliotsikottomalla täyteen kirjoitetulla liuskalla keskimäärin noin 325 sanaa, Ylellä yksi virheellisesti pilkuton sivulause olisi 3,5:tä sivua kohti ja HS:llä 7,8:aa sivua kohti. Etenkin Ylen kohdalla määrä on mielestäni melko suuri. Sivulauseiden pilkuttaminenhan on erityisesti virkkeen lopussa varsin mekaanista ja onnistuu yleensä, kunhan kirjoittaja tunnistaa sivulauseen aloittavan konjunktion, preposition tai kysymyssanan. Todennäköisesti syynä virheiden yleisyyteen on se, että päälauseen ja alisteisen sivulauseen yhdistelmä on hyvin frekventti.

5.4.3 Ylimääräinen pilkku rinnasteisten sivulauseiden rajalla

Kolmanneksi yleisin pilkkuvirhe sekä HS- että Yle-aineistossa oli ylimääräisen pilkun merkitseminen samaa päälauseetta määrittävien rinnasteisten sivulauseiden rajalle. Koko aineistossa näitä tapauksia oli 27 eli 8 prosenttia (1/4505 sanaa) kaikista norminvastaisista tapauksista. HS-aineistossa tätä tyyppiä oli 16 tapauksia eli 13 prosenttia kaikista HS-aineiston virheistä (1/3787 sanaa) ja Yle-aineistossa 11 tapauksia eli 5 prosenttia (1/5550 sanaa) kaikista Yle-aineiston virheistä.

Voi hyvin olla, että tulevalla kaudella luokka on jo elinvoimaisempi, kun kaikki tallit ennättävät valmistautua siihen ajoissa, ja mukaan saadaan esimerkiksi Hyundai sekä Volkswagen. (Yle 1. 4.2019)

– Aikaisin herääminen on mulla tosi huono asia, koska mä oon semmonen ihminen, että mä torkutan tosi kauan, enkä pääse sängystä. (Yle 30. 4.2019)

Ongelma on, että kenttä avattiin vasta kyseisenä vuonna, ja mestaruus irtosi Reillyn selvityksen mukaan niin sanotulla lämmittelykierroksella, jonka jälkeen Trump julistautui suoraan klubimestariksi. (HS 3. 4.2019)

Hauska nähdä, että teos on sekä kestänyt fyysisesti että on edelleen ajankohtainen. (HS 29. 4.2019)

Tapausten selvässä enemmistössä sivulauseista ensimmäinen oli konjunktiolause. HS-aineistossa konjunktiolauseita oli 13 kaikkiaan 16:sta ja Yle-aineistossa 9 kaikkiaan 11:stä. Todennäköisesti syynä on se, että konjunktiolauseet ovat suomen kielessä yleisempiä kuin relatiivilauseet ja epäsuorat kysymyslauseet. Lauseita yhdistävänä konjunktiona oli HS-aineistossa 11 tapauksessa *ja* ja 5 tapauksessa kieltoverbi + kA-liitepartikkeli. Vastaavasti Yle-aineistossa lauseita yhdistävänä konjunktiona oli *ja* 7 kertaa ja kieltoverbi + kA-liitepartikkeli 4 kertaa.

5.4.4 Ylimääräinen pilkku kahden epäitsenäisen päälauseen rajalla

Sellaisten päälauseiden rajalle, joilla on jokin yhteinen lauseenjäsen, pilkku oli merkitty virheellisesti koko aineistossa 24 kertaa. Prosenttiosuus kaikista virheistä oli 7 (1/5069 sanaa). Yle-aineistossa tällaisia virheitä oli 11 (5 prosenttia Yle-aineiston virheistä, 1/5550 sanaa) ja HS-aineistossa 13 (11 prosenttia HS-aineiston virheistä, 1/4661 sanaa). HS-aineistossa 8 tapauksessa lauseilla oli yhteinen adverbiaali ja 4 tapauksessa yhteinen subjekti ja 1 tapauksessa lause oli elliptinen siten, että sillä oli edeltävän lauseen kanssa yhteinen subjekti ja sama (pois jätetty) finiittiverbi. Yle-aineistossa 4 tapauksessa lauseilla oli yhteinen subjekti, 3 tapauksessa jälkimmäinen lause oli elliptinen siten, että sillä oli yhteinen subjekti ja sama (pois jätetty) finiittiverbi edeltävän lauseen kanssa, 2 jälkimmäinen lause oli elliptinen siten, että sillä oli edeltävän lauseen kanssa sama (pois jätetty) finiittiverbi ja 2 tapauksessa jälkimmäisellä lauseella oli edeltävän lauseen kanssa yhteinen adverbiaali.

Amerikkalaistutkimuksen mukaan yli puolet nuorista aikuisista on sinkkuja, ja seksin määrä on vähäisempää kuin 30 vuoteen. (Yle 30.3.2019)

Algerialainen nuori mies katselee suomalaistoimittajaa epäilevästi zeebruggelaisen kirkon pappilassa, eikä halua alkuun kertoa itsestään mitään. (Yle 30. 4.2019)

Silti ääni kokoomukselle on myös ääni EPP:lle, ja sitä kautta Weberille komission johtoon. (Yle 30. 4.2019)

Kun katsoo runsaat neljä vuotta sitten vaalikauden alkaessa käsillä olleita kansainvälisiä paineita, ei niistä yksikään ole kokonaan helpottanut, ja tilalle on noussut tukku uusia. (HS 3. 4.109)

Jos hän pelaa tasoituksella 2,8, laitan panokseksi 100 000 dollaria, ja rahat menevät voittajan valitsemaan kohteeseen. (HS 3. 4.2019)

Ensinnäkin maassa oli epäsuosittu hallitus, ja kansa halusi vaihdosta. (HS 15. 4.2019)

Kenties yllättävää on, että epäitsenäisten lauseiden yhteydessä pilkkua oli käytetty norminvastaisesti näinkin harvoin. Kahden lauseen yhteisen lauseenjäsenen tunnistaminen ei suinkaan aina ole helppoa.

5.4.5 Ylimääräinen pilkku *eli*-alkuisen täsmennyksen, selityksen tms. rajalla

Lauseen sisällä pilkkua käytetään suomen kielessä epäilemättä vähemmän kuin lauseiden rajalla. Lisäksi lauseenjäsenten välinen pilkutus on joissakin tapauksissa (esim. rinnasteisten määritteiden välissä) tiiviisti kytköksissä ilmausten merkitykseen, jolloin pilkutuksen mahdollinen virheellisyys ei ole havaittavissa. Norminvastaista pilkun käyttöä lauseenjäsenten välissä esiintyikin aineistossa suhteellisen vähän verrattuna lauseenrajaisten tapausten määrään: kaikkiaan tapauksia oli koko aineistossa 23 eli 8 prosenttia (1/5289 sanaa) kaikista virheistä, kun lukuun ei oteta luokittelemattomien tapausten luokkaa *muut*, johon on koottu sellaiset norminvastaiset tapaukset, jotka eivät ole järkevällä tavalla syntaktisesti kuvattavissa (esimerkiksi todennäköiset virhelyönnit).

KO ei ota erikseen kantaa *eli*-alkuisten täsmennysten, täydennysten, selitysten yms. pilkuttukseen vaan toteaa: ”Lauseyhteydestä erilliset lisähuomautuksen kaltaiset jaksot erotetaan

pilkulla muusta virkkeestä. Tällaisia jaksoja ovat esimerkiksi puhuttelut, täsmennykset, selitykset ja esimerkit.” Kun *eli*-alkuisista lisähuomautuksen kaltaisista jaksoista ei erikseen puhuta, on mahdollista tulkita, että yllä oleva ohje pätee myös niihin. Toisaalta kielenhuoltolehti Kielikello ottaa asiaan hyvin selvän kannan. Siksi olen tässä kohden poikkeuksellisesti nojautunut Kielikellon ohjeeseen tarkastellessani *eli*-alkuisten jaksujen pilkutusta:

Myös *eli*-sana vetää pilkkuja puoleensa, niin kuin olisi sääntö, että sen yhteydessä pilkkua on aina käytettävä. [...]. Tekisi mieli taas tarjota muistisäännöksi vaikkapa lausetta *Tässä on norsu eli elefanti*. Pilkkua lauseessa ei ole eikä kuulukaan olla. (Lehtinen 2008.)

Olen siis luokitellut omaksi ryhmäkseen sellaiset tapaukset, joissa *eli*-alkuisen täsmennyksen, täydennyksen, selityksen tms. edelle ja mahdollisesti jälkeen oli merkitty pilkku. Näitä tapauksia oli koko aineistossa 8 eli 2 prosenttia kaikista virheistä (1/15205 sanaa). Yle-aineistossa tapauksia oli 4 (<2 prosenttia kaikista Yle-aineiston virheistä, 1/12210 sanaa) ja HS-aineistossa niin ikään 4 (3 prosenttia kaikista HS-aineiston virheistä, 1/15149 sanaa). Kaikki tätä virhetyyppiä edustavat tapaukset olivat sellaisia, että *eli*-alkuinen jaksosija sijaitsi virkkeen lopussa.

Heikkinen keräsi Kiuruvedeltä 1254 ääntä, eli 930 ääntä vähemmän kuin edellisissä vaaleissa. (HS 15. 4.2019)

Mutta että kenellekään se ei tarkoita ”white poweria”, eli valkoisen rodun ylivaltaa. (HS 15. 4.2019)

Hän arvioi kampanjan maksaneen 85 000 euroa, eli suunnilleen saman verran kuin neljä vuotta sitten. (Yle 15. 4.2019)

Kenties näiden virheiden taustalla on se, että *eli*-konjunktio aloittaa usein sen tapaisen täsmennyksen, selityksen tai lisäyksen, joka muissa yhteyksissä saa rajalleen pilkun. Lisäksi puhutussa (yleis)kielessä *eli*-jaksoa ennen pidetään usein pieni tauko, mikä saattaa erehdyttää virheeliseen pilkutukseen.

5.4.6 Puuttuva pilkku *kuten*-alkuisen täsmennyksen, selityksen tms. rajalla

Kuten-alkuisten selitysten, täsmennysten, täydennysten, lisäysten yms. pilkutus suhteen KO on melko epämääräinen. Se ei anna asiasta eksplisiittistä ohjetta, mutta esimerkkilauseissa on virkkeenloppuisen *kuten*-alkuisen jakson sisältävä virke, jossa *kuten*-sanalle on merkitty pilkku. Kielitoimiston ohjepankki -sivustolla (2020) on kuitenkin *kuten*-jaksojen pilkutuksesta selkeä ohje:

Kun merkityksenä on 'esimerkiksi', *kuten*-jakso erotetaan muusta lauseesta aina pilkulla. Merkityksessä 'niin kuin' *kuten*-sanalle yhteydessä ei tavallisesti käytetä pilkku muulloin paitsi jos *kuten*-jakso on kokonainen lause.

Samoin Kielikello (Valkeinen 2013) neuvoo pilkuttamaan *kuten*-alkuiset täsmennykset tai liisäyksenomaiset jaksot molemmin puolin, mutta jos jakso on ”hyvin lyhyt ja sen molemmin puolin jäävät tauot häiritsevät, pilkut voi harkinnan mukaan jättää pois.” Kielikello ei tarkemmin määrittele mitä ”hyvin lyhyt” tarkoittaa käytännössä, mutta olen tulkinut, että se tarkoittaa *kuten*-konjunktion lisäksi yhtä sanaa. Toisin sanoen pilkun puuttumisen yhtä sanaa pidempien *kuten*-alkuisten täsmennysten, selitysten, lisäysten tms. edeltä ja mahdollisesti jäljestä olen tulkinut pilkkuvirheeksi. Tällaisia virheitä oli koko aineistossa 6 (<2% koko aineiston virheistä, 1/20275 sanaa), joista kaikki Yle-aineistossa (3% Yle-aineiston virheistä, 1/10175 sanaa). Tapauksista 2 oli sellaisia, että pilkku puuttui vain lauseen sisällä olevan *kuten*-jakson jäljestä, 1 sellainen että pilkku puuttui vain lauseen sisällä olevan *kuten*-jakson edeltä, 1 sellainen että pilkku puuttui sekä lauseen sisällä olevan *kuten*-alkuisen jakson edeltä että sen jäljestä (kirjattiin 2 virheeksi) ja 1 sellainen että pilkku puuttui virkkeenloppuisen *kuten*-jakson edeltä.

Tapaukset voivat käydä kalliiksi myös kuljetusyrittäjille, sillä jos tuoretavaraa kuten hedelmiä tai vihanneksia kuljettavasta rekasta löytyy salamatkustaja, koko lasti joudutaan tuhoamaan. (Yle 30. 4.2019)

Ääniä saivat niin kirkkaat värit kuten oranssi ja vihreä, kuin hempeät vaaleanpunaisen ja sinisen sävytkin. (Yle 1. 4.2019)

Suomessa, kuten muissa unionin maissa on sitouduttu siihen, että pintavedet ovat hyvässä kunnossa vuoteen 2028 mennessä. (Yle 30. 4.2019)

5.4.7 Harvinaisimmat virhetyypit: alle 5 tapausta koko aineistossa

Tässä alaluvussa käsitellään sellaisia harvinaisia virhetyyppejä, joita edusti koko aineistossa vähemmän kuin 5 tapausta. Näitä olivat ylimääräinen pilkku paitsi–myös-ilmauksen yhteydessä, puuttuva pilkku lauseenalkuisen irrallisen lisän jälkeen, ylimääräinen pilkku alisteista lausetta vastaan infiniittisen rakenteen eli lauseenvastikkeen rajalla, ylimääräinen pilkku nimikemääritteen ja nimen rajalla sekä puuttuva pilkku lauseensisäisen konjunktioittoman lisäyksen rajalla.

Paitsi–myös-ilmauksen yhteyteen myös-konjunktin edelle pilkku oli merkitty virheellisesti kaikkiaan 4 kertaa (<2 prosenttia koko aineiston virheistä, 1/30412 sanaa): 2 kertaa Yle-aineistossa (<2 prosenttia Yle-aineiston virheistä 1/30526 sanaa) ja 2 kertaa HS-aineistossa (<2 prosenttia HS-aineiston virheistä, 1/30298 sanaa). Tätä virhetyppiä todennäköisesti selittää se, että pilkku on merkitty myös-sanan edelle mekaanisesti huolimatta siitä, että kyseessä ei ole lauseraja. (Kielitoimisto neuvoo kyllä pilkuttamaan tämänkaltaiset rakenteet muulloinkin kuin lauserajan kohdalla, jos ilmaus on hyvin pitkä ja pilkuttaminen helpottaa kokonaisuuden hahmottamista. KO:n ainoassa asiaa koskevassa esimerkkilauseessa on pilkkua ennen 10 sanaa ja pilkun jälkeen 6 sanaa.)

Rinne kaipasi täsmennystä paitsi ilmastopolitiikasta, myös siitä, että perussuomalaiset torjui suoralta kädeltä tavoitteen kehitysyhteistyömäärärahojen nostamisesta. (Yle 30. 4.2019)

Istanbul on paitsi Turkin talouskeskus, myös presidentin kotikaupunki. (HS 3. 4.2019)

Lauseenalkuinen irrallisen lisän jälkeen pilkku puuttui koko aineistossa 2 kertaa (<2 prosenttia koko aineiston virheistä, 1/60824 sanaa), joista molemmat HS-aineistossa (<2 prosenttia HS-aineiston virheistä, 1/30298 sanaa).

Hieno suoritus ja pystyttiin pelaamaan sarjan paras peli. (HS 15. 4.2019)

”Vaikea tapaus ja se olisi pitänyt viheltää toisin”, Kummola sanoo. (HS 15. 4.2019)

Lisäksi koko aineistossa oli merkitty 1 kerran ylimääräinen pilkku infiniittisen sivulausetta vastaavan rakenteen eli lauseenvastikkeen rajalle HS-aineistossa (<2 prosenttia koko aineiston virheistä, 1/121647 sanaa; <2 prosenttia HS-aineiston virheistä, 1/60595 sanaa), 1 kerran ylimääräinen pilkku nimikemäärittien ja nimen rajalle HS-aineistossa (<2 prosenttia koko aineiston virheistä, 1/121647 sanaa; <2 prosenttia HS-aineiston virheistä, 1/60595 sanaa), ja 1 kerran pilkku oli jätetty virheellisesti merkitsemättä päälauseen ja sille alisteisen sivulauseen rajalla sijaitsevan konjunktioittoman irrallisen lisäyksen jälkeen HS-aineistossa (<2 prosenttia koko aineiston virheistä, 1/121647 sanaa; <2 prosenttia HS-aineiston virheistä, 1/60595 sanaa).

Vaalikampanjoissa sen merkitys laskee lähes näkymättömiin, noustakseen taas korkeuksiin vaalien jälkeen. (HS 3. 4.2019)

Heistä yksi, Tšekin maajoukkuepelaaja, Josef Sural kuoli ulosajossa saamiinsa vammoihin. (HS 29. 4.2019)

Rahoitusyhtiö Svea Ekonomi antoi väärää tietoa [kirjoitusvirhe alkuperäistekstissä] sekä asiakkaalleen Krister Lindénille, 83 että HS:lle liittyen Lindéniltä evättyyn luottoon. (HS 29. 4.2019)

Yllättävää on, että koko aineistossa oli niin vähän virheellisesti pilkutettuja lauseenvastikkeita. Nämä infiniittisen verbin ympärille rakentuvat jaksothan hahmottuvat erehdyttävästi lauseen tapaisiksi merkityskokonaisuuksiksi, joten olisi olettanut, että virheellistä pilkutusta olisi ollut enemmän. Kuten aiempaa tutkimusta tarkastelevassa luvussa kävi ilmi, Kotimaisten kielten keskusestakin on kuulunut kannanottoja, joiden mukaan lauseenvastikkeiden virheellinen pilkutus olisi viime aikoina yleistynyt viestimissä suorastaan ”räjähdysmäisesti” (Korhonen 2018). Ainaakaan Yleisradion ja Helsingin Sanomien osalta havainto ei pidä paikkaansa.

5.4.8 Muut

Ylijäämäkategoriaan on luokiteltu sellaiset tapaukset, joissa norminvastaiselle pilkun käytölle ei tuntunut löytyvän järkevää syntaktista kuvaustapaa. Koko aineistossa tapauksia oli 22 (7 prosenttia koko aineiston virheistä, 1/5529 sanaa). Yle-aineistossa *muut*-luokan tapauksia oli 10 (5 prosenttia Yle-aineiston virheistä, 1/6105 sanaa) ja HS-aineistossa 12 (10 prosenttia HS-aineiston virheistä, 1/5050 sanaa). Valtaosa tapauksista oli sellaisia, joissa pilkku oli merkitty virheellisesti ennen alistus- tai rinnastuskonjunktioita, vaikka kyseessä ei ollut lauseraja¹⁸. Alistuskonjunktioiden kohdalla näitä tapauksia todennäköisesti selittää se, että pilkku on totuttu merkitsemään niiden edelle mekaanisesti. Koko aineistossa yleisempää kuitenkin oli, että virheellisesti merkitty pilkku sijaitsi rinnastuskonjunktioita edellä: Yle-aineistossa pilkku oli *muut*-luokassa ennen rinnastuskonjunktioita 8 kertaa ja ennen alistuskonjunktioita 1 kerran; HS-aineistossa ennen rinnastuskonjunktioita 4 kertaa ja ennen alistuskonjunktioita niin ikään 4 kertaa.

Onko ääni demareille myös ääni minimipalkalle, vai ei? (Yle 30. 4.2019)

”Yö, jolloin liekit haukkasivat suuren palan Pariisin sydäntä”, voit lukea jutun tästä. (HS 15. 4.2019)

Jos meidän toimillamme, tai musiikillamme pystytään jollakin tavalla vaikuttamaan ja auttamaan, olisi se hienoa. (Yle 29. 4.2019)

Loput muut-kategoriaan luokitelluista tapauksista vaikuttivat silkoilta lyöntivirheiltä. Joissakin lauserakenteissa oli syystä tai toisesta mennyt niin pahasti vikaan, että oli mahdotonta päättää, oliko kyseessä pilkkuvirhe vai ei.

Torvinen sanoi, että, neljän vuoden päästä puolueelle tulee kansanedustajia. (Yle 15. 4.2019)

---

¹⁸ Tällaiset tapaukset olisi myös voinut luokitella omaksi virhetyypikseen. Tapaukset olivat kuitenkin keskenään hyvin heterogeenisiä.

Kokoomus, Rkp, siniset, Sdp, vasemmistoliitto ja vihreät, uudistaisivat työmatkatukia siten, että ne kannustavat käyttämään kevyttä ja julkista liikennettä sekä sähkö- ja biokaasuautoja. (HS 3. 4.2019)

Kiertoasuomesta.fi:n perustajat sanovat, että kyseessä on luultavasti maailman ensimmäinen maatalouslähtöinen markkinapaikka sivuvirroille(?) ja antaa mahdollisuuden kiertotalouden edelleen kehittämiseksi [kirjoitusvirhe alkuperäistekstissä]. (HS 3. 4.2019)

Joissain tapauksissa epäselväksi jäi, oliko kyseessä lyöntivirhe vai se, että kirjoittaja ei ollut tulkinnut lauserajaa oikein. Ainakin yhdessä tapauksessa pilkunkäytössä oli kenties otettu mallia englannin kielen välimerkkikäytännöistä (jälkimmäinen esimerkkilause).

Se oli varmasti, se mikä meni pieleen. (Yle 31. 3.2019)

Palloliiton monikulttuurisuusasiantuntija Maurizio Pratesin mukaan, raportoitujen rasististen huutelujen määrä on pysynyt samana kuin ennenkin, eikä siinä ole näkynyt erityisiä piikkejä. (HS 29. 4.2019)

6 LOPUKSI

Onko HS:n ja Yle Uutisten verkossa julkaistuissa jutuissa pilkkuvirheitä paljon vai vähän? Aiemmin todettiin, että kannan ottamiselle olisi vahvemmat perusteet, jos kunkin virhetyypin kohdalla olisi mahdollista suhteuttaa norminvastaisten tapausten määrä norminmukaisten tapausten määrään. Silloin selviäisi myös, millainen pilkun käyttö tuottaa toimituksissa eniten vaikeuksia. Niin laajamittainen laskentatyö ei kuitenkaan ole tämän pro gradu -työn puitteissa mahdollista. Kenties jotakin valaistusta asiaan antaa aineiston sanamäärä. Kuten sanottua, tässä tutkielmassa on Word-tekstinkäsittelyohjelman sanojenlaskentatoiminnolla laskien yhdellä väliotsikottomalla sivulla keskimäärin noin 325¹⁹ sanaa. Näin ollen Yle-aineistossa olisi yksi pilkkuvirhe 0,9:ää sivua kohti ja HS-aineistossa vastaavasti yksi virhe 1,6:ta sivua kohti. Koko aineistossa pilkkuvirhe olisi 1,2:ta sivua kohti. Virhe, jossa pilkku puuttuu kahden itsenäisen päälauseen välistä, olisi Yle-aineistossa 1,8:aa sivua kohti ja HS-aineistossa aina 4,2:ta sivua kohti. Pilkkuvirheet eivät siis etenkään Yle-mutta eivät myöskään HS-aineistossa ole lainkaan harvinaisia. Yksi virhetyyppi erottuu kaikista muista yleisyydessään: pilkun puuttuminen kahden itsenäisen rinnasteisen päälauseen rajalta. Yle-aineistossa tämän virhetyypin osuus oli hieman yli puolet kaikista virheistä (104 virhettä kaikkiaan 204 virheestä) ja HS-aineistossa yli kolmasosa (44 virhettä kaikkiaan 120 virheestä). Koko aineistossa osuus kaikista virheistä oli hieman alle puolet (148 virhettä kaikkiaan 324 virheestä). Ylellä peräti 99 tapauksessa kaikkiaan 104 tapauksesta lauseita yhdistämässä oli *ja*-konjunktio. HS-aineistossa vastaava suhde oli 39/44. Näin poikkeavaa yleisyyttä tuskin selittää yksinomaan *ja*-konjunktion frekventtiys lauserajalla.

Analyysin tuloksissa kiinnittää huomiota suuri ero HS-aineiston ja Yle-aineiston pilkkuvirheiden määrässä. Yle-aineistossa pilkkuvirheitä on 204 ja HS-aineistossa 120; Yle-aineistossa virheitä on siis 70 prosenttia enemmän. Mikä saattaisi selittää näin suurta eroa kahden viestimen välillä? Helsingin Sanomien ja Yleisradion kielenhuoltokäytännöt eivät kuulu tämän tutkielman aihepiiriin, mutta jotain vaikutusta saattaa olla sillä, että Yle Uutisten ja HS:n toimitukset ovat organisaatioltaan hyvin erilaisia. Ylellä on yksi valtakunnalliseen uutisointiin keskittyvä uutistoimitus Helsingissä ja sen lisäksi 18 pienempää, alueelliseen uutisointiin painottuvaa aluetoimitusta eri puolilla maata. Yle.fi/uutiset-sivustolla julkaistuista jutuista suurin osa on peräisin Helsingin valtakunnallisesta toimituksesta, mutta myös ”alueilta” tulee juttuja paljon. Kukin niistä on oma,

---

¹⁹ Luku perustuu kymmenen satunnaisen sivun keskiarvoon.

pitkälti itsenäinen yksikkönsä, jossa on omat esimiehensä, työnjohtonsa ja toimittajansa. Ei ole liioittelua sanoa, että Yle Uutisten verkkosivuja tekee 19 eri toimitusta: yksi iso toimitus Helsingissä ja 18 eri kokoista aluetoimitusta, jotka kirjoittavien toimittajien osalta vastaavat kooltaan ehkä jotakin pienehköä aluesanomalehteä tai isohkoa paikallislehteä. Saattaa olla, että Ylen hajanaisessa toimitusorganisaatiossa yhdenmukaisten kielenhuoltokäytäntöjen luominen ja noudattaminen on vaikeampaa kuin HS:ssä, jossa koko toimitus on periaatteessa saman katon alla.

Kannattaa myös pitää mielessä, että Yle ja HS ovat perinteiltään hyvin erilaisia toimituksia. Yle on valtaosan historiastaan tuottanut uutisia pelkästään radioon ja televisioon, joten sen juuret kirjallisen uutisjournalismin tekemisessä ovat ohuemmat ja lyhyemmät kuin HS:ssä, jossa on aina ollut sanomalehden toimituskulttuuri. Painetussa sanomalehdessä kirjoitusvirheisiin ja oikolukemiseen täytyy suhtautua hyvin vakavasti, koska toisin kuin sähköisessä ympäristössä painettuun lehteen liveahtanutta kirjoitusvirhettä on mahdotonta enää jälkikäteen korjata.

Lienee myös niin, että HS:n toimittajat yksinkertaisesti hallitsevat pilkkusäännöt keskimäärin hieman paremmin kuin Ylen toimittajat.

6.1 Pitäisikö normin joustaa?

Maamies (2002) pohti vuosituhannen taitteessa, olisiko normien joustettava, ”jos yleiskielen normien hallinta heikkenee niin, että yhä useampi työkseen kirjoittava tuntee itsensä epävarmaksi tai ei edes tule kyseenalaistaneeksi omaa kirjoitustapaansa”. Maamiehen mukaan esimerkiksi yliopilaisaineiden valossa oli kiistatonta, että oikeinkirjoitusnormit hallittiin (kaksikymmentä vuotta sitten!) heikommin kuin ennen ja tulevaisuudessa työelämässä olisi entistä enemmän suomalaisia, jotka eivät hallitse sellaisia keskeisiä oikeinkirjoituksen ja kieliopin asioita kuin ison ja pienen alkukirjaimen käyttö, välimerkit, yhdyssanat ja keskeiset kongruenssisäännöt. Miten kielenhuollon tulisi tällaiseen tilanteeseen reagoida?

Tämän tutkielman tutkimustulokset ovat samansuuntaisia kuin aiempien tutkimusten: suomen pilkkunormit ovat kirjoittajille hankalia, ja niiden hallinnassa on horjuvuutta myös ammatikseen kirjoittavilla toimittajilla, jotka kaiketi hallitsevat oikeinkirjoitussäännöt paremmin kuin väestö keskimäärin. Vanhin käsiini saama pilkkunormien osaamista koskeva tutkimustieto oli viidenkymmenen vuoden takaa (Leskinen 1970), ja se osoitti, että jo nykykoululaisten isovanhempien sukupolven korkeakouluopiskelijoilla oli huomattavia vaikeuksia pilkkusääntöjen kanssa. Tulevaisuudessa tuskin on odotettavissa käännettä parempaan, päinvastoin: kouluista saatu tutkimustieto viittaa oppilaiden kirjallisten taitojen

vähittäiseen mutta jatkuvaan heikkenemiseen. Lainsäädännössä on tapana ajatella, että lait, joita kansalaiset eivät – syystä tai toisesta – noudata, rapauttavat koko lainsäädäntöjärjestelmän uskottavuutta. Oikeinkirjoitusnormien kohdalla riskinä saattaa olla, että yhä useampi kirjoittaja alkaa pitää niitä turhauttavina ja joka tapauksessa aivan liian työläisinä ja vaikeina hallittavaksi. Helsingin Sanomien kielenhuoltaja Ville Eloranta (2013: 60) sanoo huomanneensa, että jopa ammattikielenhuoltajien teksteissä pilkkunormeja noudatetaan puutteellisesti. Elorannan johtopäätös on, että ”pikkuhiljaa voidaan ajautua tilanteeseen, jossa virallisen kielenhuollon on paikallaan tehdä monimutkaisimpiin [pilkku]sääntöihin joitain helpotuksia”. (Harmillista on, että Eloranta ei tarkenna, mitä säännön ”monimutkaisuus” tässä yhteydessä tarkkaan ottaen tarkoittaa; käsittelen asiaa myöhemmin tässä luvussa.)

Kovin pitkälle kielenhuolto tuskin kuitenkaan voi edetä sillä tiellä, että yleiskielen normeja jatkuvasti höllennetään sallien yhä laajempaa ja laajempaa variaatiota siksi, että suomalaisten kirjoitustaidot heikkenevät. Jossain kohtaa pohdittavaksi tulisi koko yleiskielen idea normitettuna kielimuotona, josta ”alueelliset ja sosiaaliset erot on hälvennetty” (Tieteen termipankki 2019a). Todennäköisesti on vain sopeuduttava siihen, että tulevaisuudessa entistä harvempi kirjoittaja osaa kunnolla tuottaa yleiskielen normien mukaista tekstiä. Tällöin palataan tilanteeseen, joka muistuttaa E. N. Setälän vuoden 1893 virkaanastujaisesityksen luonnehdintaa yleiskielestä kapean, ”paljon kouluja käyneen ja paljon lukeneen” väestönosan kielimuotona. Kielenhuollon on kuitenkin entistä tarkemmin syytä pohtia, onko joissain yleiskielen normeissa sellaista *turhaa* monimutkaisuutta, joka on omiaan entisestään vieraannuttamaan ihmisiä yleiskielen ihanteista. Turhalla monimutkaisuudella tarkoitan tässä sääntöjä, jotka vaativat paljon opettelua ja jotka ovat monille vaikeita noudattaa, mutta jotka eivät kenties lainkaan rikasta suomen kieltä viestintävälineenä – ja kääntäen, joiden helpottaminen ei lainkaan köyhdyttäisi kieleemme ilmaisuvaroja. Pitää myös pohtia, millaisissa kielen seikoissa variaatiota on syytä suitsia ja millaisissa sille on enemmän sijaa.

Kukaan tuskin voi pitää tyydyttävänä tilannetta, jossa äidinkielliset kirjoittajat eivät vuosikymmenestä toiseen näytä osaavan pilkkusääntöjä kunnolla. Olisiko siis syytä pohtia pilkkunormien muuttamista? Kotimaisten kielten keskuksen kielenhuolto-osaston johtajan Salli Kankaanpään (2015) mukaan kielenhuollon suosituksia muutetaan ”lähinnä silloin, kun vanha suositus ei enää vastaa todellista kielenkäyttöä”. Blogikirjoituksessaan Kankaanpää (2014) kirjoittaa, että kielenhuollon suosituksia muutettaessa ”huomioon otetaan todellinen kielenkäyttö, suosituksen muutoksen vaikutus koko kielen järjestelmään ja myös suosituksen opittavuus”. Kankaanpään kirjoitus avaa taustoja sen suositusmuutoksen takana, joka päästi *alkaa tekemään* -muodon hyväksi katsotun yleiskielen piiriin. Kankaanpää perustelee muutosta seuraavasti:

Nykyään *alkaa tekemään* -muotoa näkee yhä useammin myös huolitelluiksi tarkoitetuissa kirjoitetuissa teksteissä. Vanhaa suositusta ei siis ole opittu koulussa niin hyvin, että sitä käytännössä aina noudatettaisiin. Opettamisen kannalta uusi suositus on helpompi: kumpikin kielessä olevista muodoista on hyväksyttävä myös yleiskielessä. Yleiskielen järjestelmään suosituksen muutos ei vaikuta.

Voiko *alkaa tehdä* ja *alkaa tekemään* -muotoja koskenutta normia ja siihen tehtyä muutosta verrata pilkkusääntöihin? Varmaa on, että ”huolitelluiksi tarkoitettussa kirjoitetussa tekstissä” tapaa varsin paljon nykynormien vastaista pilkun käyttöä ja käyttämättä jättämistä. Kuten luvussa 3 kävi ilmi, pilkkusääntöjä on paljon: puolensataa, kun kaikki ohjeet ja yksityiskohdat otetaan huomioon²⁰. Niitä ei ole koulussa opittu niin hyvin, että niitä aina noudatettaisiin – ja kannattaa muistaa, että tämän ja aiemman tutkimuksen valossa eniten virheitä tehdään varsin perustavaa laatua olevien pilkkusääntöjen kohdalla eli rinnasteisten päälauseiden sekä pää- ja sivulauseiden rajalla.

Mitä norminmuutoksen vaikutuksiin tulee, pilkkunormien laaja-alainen väljentäminen olisi aivan toista mittaluokkaa kuin jotakin yksittäistä *alkaa menemään* -tyyppistä ilmausta koskeva muutos. Muutos koskettaisi koko kirjoitetun yleiskielen systeemiä. Maamiehen (2002) mukaan on kuitenkin tapana ajatella, että ”jos normia vastaan rikotaan yleisesti, syy ei ole kielenkäyttäjien vaan vikaa on normissa”. Näin on etenkin silloin, jos kielenkäyttäjät hallitsevat normit muuten, mutta kompastelevat toistuvasti jonkin tietyn seikan kohdalla. Tässä tutkielmassa olen tarkastellut pelkästään pilkkuvirheitä, mutta oma tuntumani on, että sekä Yle- että HS-aineistossa oikeinkirjoitusnormien hallinta on yleisesti ottaen ihan hyvällä tolalla, mutta pilkku tuottaa jatkuvasti ongelmia.

Mitä seurauksia olisi sillä, jos pilkkusääntöjä höllennettäisiin vaikkapa siten, että kirjoittaja voisi itse ratkaista, onko pilkun merkitseminen tarpeen *ja*-alkuisen itsenäisen päälauseen edellä? Paitsi että lauserajan merkitsemistapaa koskeva muutos olisi laaja-alainen, se myös koskisi normia, joka on hyvin vakiintunut. Kuten edellä on käynyt ilmi, kuta kuinkin nykyisenkaltainen normi

---

²⁰ Subjektiiivinen sivuhuomautus: Jotain pilkkusysteemin monimutkaisuudesta kertoo se, että oltuaan tutkimustyön kestäessä yli vuoden ajan melko tiiviisti tekemisissä pilkkusääntöjen kanssa tutkielman tekijä törmää yhä omissa ja muiden teksteissä melko usein pilkun paikkoihin, jotka aiheuttavat vähintäänkin hetkellistä päänvaivaa. Näin käy etenkin lauseketjuissa, joissa liikutaan edes takaisin useilla päälauseiden ja alisteisten lauseiden hierarkkisilla tasoilla. Jos normeja haluaa noudattaa erehtymättä, on henkisen vireystilan syytä olla hyvä ja kätten ulottuvilla olisi parasta olla paitsi oikeinkirjoitusopas myös syntaksin oppikirja.

on ollut voimassa vähintään E. N. Setälän päivistä ja kauempaakin; jo Mikael Agricola käytti Uudessa testamentissaan lauserajalla kenoviivaa tavalla, joka muistuttaa yllättävän paljon myöhempiä pilkutusta. Nykyistä normia ei kielenhuoltopiireissä ole myöskään koskaan vakavasti kyseenalaistettu, ainakaan julkisesti. Tapana on ajatella, että pitkälle vakiintuneiden, vaikutuksiltaan laaja-alaisten normien muuttamiseen tarvitaan painavimmat perusteet kuin on laita vähemmän vakiintuneiden, pienempiä yksityiskohtia koskevien normien kohdalla²¹.

Hyvin tärkeää olisi pohtia, millaisia vaikutuksia normin höllennyksellä olisi kirjoitettuun viestintään. Köyhtyisivätkö yleiskielen ilmaisukeinot, tai lisääntyisivätkö hankaluudet viestinnässä? Nykyisiä pilkkusääntöjähän perustellaan usein sillä, että ne helpottavat lauseiden ja virkkeiden hahmottamista. Pitää kuitenkin muistaa, että mikään ei estäisi kirjoittajia käyttämästä pilkkua entiseen tapaan silloin, kun ilmauksen merkitys tai tekstin helppolukuisuus sitä edellyttäisi. Harvoin näkee myöskään tarkemmin määriteltävän, mitä ”hahmottamisella” tässä yhteydessä tarkaan ottaen tarkoitetaan; luultavasti nopeutta, jolla virke tulee lukijan mielessä ymmärretyksi. Kannattaa kuitenkin muistaa, että jo Saarimaa (1946: 77) näki tinkimättömän kielipillisessä pilkkutuksessa myös päinvastaisen riskin: virkkeen kovin runsas pilkkuttaminen saattaa pilkkoa sitä liikaa ja pikemminkin hankaloittaa kuin helpottaa virkkeen ymmärtämistä. Joka tapauksessa tietoon ei ole tullut suomen kieltä koskevaa tutkimusta, jossa pilkkutuksen vaikutusta tekstin hahmottamiseen olisi perusteellisesti selvitetty. Vaikuttaakin siltä, että kyseessä on lähinnä kulloisenkin arvioijan subjektiivinen mielipide, jonka taustalla saattaa olla silkkä tottumus perinteiseen ortografiaan. Lisäksi voi huomauttaa, että jostain syystä lauserajan pilkuttomuutta ei pitkienkään lauseiden ketjussa ole koettu ongelmaksi silloin, kun kyseessä ovat rinnasteiset sivulauseet.

Muuttuisiko niin sanottuun huoliteltuun asiatyylisiin kirjoitettu suomenkielinen teksti todella vaikeammin hahmotettavaksi, jos pilkkua käytettäisiin vähemmän kuin nykyään? Tämähän on yleensä vahvin argumentti, jolla nykykäytäntöä puolustetaan. Asian havainnollistamiseksi seuraavassa on satunnainen, lyhyt Helsingin Sanomien (HS 3. 5.2019) pääkirjoitus, josta olen poistanut kaikki pilkut.

---

²¹ Pientä yksityiskohtaa koskevaa, vakiintumatonta oikeinkirjoitusnormia edustaa esimerkiksi *internet*-sanan oikeinkirjoitusta koskeva suositus. Aluksi neuvona oli, että *internet* kirjoitetaan isolla alkukirjaimella, kunnes suomen kielen lautakunta vuonna 2007 suositti molempien muotojen hyväksymistä. Kielilautakunta perusteli muutosta sillä, että kirjoitusasu *internet* oli ollut jo kauan laajalti käytössä, eikä se ole aiheuttanut hankaluuksia viestinnässä. Nykyään kumpainkaan muoto ei kielenhuollon mukaan ole toista suositeltavampi. Omien havaintojeni mukaan *Internet*-muoto on kuitenkin käynyt hyvin harvinaiseksi. Useimpien kielitajussa *internet* ei ilmeisesti ole erisnimi, vaan viestintävälineen nimitys samaan tapaan kuin vaikkapa *puhelin* tai *televisio*.

Suomen poliittisessa elämässä riittää näinä päivinä käännteitä mutta Virossa vauhti on ehkä vieläkin kovempaa. Maan uusi hallitus aloitti tehtävässään maanantaina ja jo tiistaina ulkomaankauppaministeri Marti Kuusik joutui eroamaan.

Paine Ekre puoluetta kohtaan kävi liian suureksi. Aluksi kävi ilmi että hän oli jäänyt vaalien jälkeen kiinni alkoholin vaikutuksen alaisena ajamisesta. Sen jälkeen Eesti Ekspress-lehti kertoi että Kuusikin epäillään syyllistyneen perheväkivaltaan.

Poliisi on käynnistänyt asiasta tutkinnan joten asia päättyy juridiseen harkintaan. Kulttuurin muuttumisesta kertoo kuitenkin jotain että jo epäily muodostui lopulta poliittiseksi painolastiksi.

Aiemmin Virossa poliitikkojen perheväkivaltaan liittyvistä asioista on kuis-kailtu ja juoruiltu mutta aihetta ei ole pidetty niin isona että tapauksia olisi käsitelty julkisuudessa. Nyt käsitellään. Muutos osoittaa että asenteet perheväkivaltaa kohtaan ovat muuttuneet jyrkemmiksi.

Tänään perjantaina vietetään maailman lehdistönvapauden päivää. Viro on hyvä esimerkki siitä että vapaa lehdistö voi parantaa heikoimmassa asemassa olevien asemaa.

Oma – täysin subjektiivinen – vaikutelmani on, että pilkkujen poistaminen tekstistä ei tee lukemisesta hankalampaa, vaikka teksti hieman oudolta näyttääkin. Outouden tunnekin todennäköisesti hälvenisi, jos olisi aikansa totutellut nykyistä vähemmän pilkutettuihin asiateksteihin.

Variaatio asiatyylisen tekstin pilkutuksessa varmasti entisestään lisääntyisi, jos kirjoittajien sallittaisiin nykyistä enemmän päättää pilkutuksesta itse. On jossain määrin temperamenttikysymys, pitääkö sääntöjärjestelmän sallivaisuuden ja sitä myötä kielenkäytön (ortografisen) vaihtelevuuden lisääntymistä suotavana vai ei. Nykyäänkin pilkutuksessa sallitaan lauserajoilla kyllä variaatiota jonkin verran, esimerkiksi tietynlaisten lyhyiden lauseiden kohdalla ja myös silloin, kun saman virkkeen rinnasteisten päälauseiden predikaatit ovat 1. tai 2. persoonassa tai passiivissa.

Kuitenkin esimerkiksi Leskinen (1970: 309–314) todettuaan ensin miten heikosti normit hallitaan, vastusti normien höllennyksiä. Leskinen perusteli asiaa sillä, että pääsääntöihin tehtävät poikkeukset tekevät sääntöjärjestelmästä aiempaa sekavamman. Tässä on epäilemättä perää: jokainen uusi sääntö, ohje ja poikkeussääntö tekee systeemistä käsitteellisesti entistäkin monimutkaisemman.

Entä suomeksi kirjoittavat tavalliset kielenkäyttäjät? Jos esimerkiksi *ja*-konjunktion kohdalla sääntelyä kevennettäisiin, ainakin aluksi seurauksena olisi hämmennystä, kun kirjoittajat joutuisivat pohtimaan, millä tavoin suhtautua kielenhuollon muuttuneeseen linjaan. Toimitusten tapaisissa tekstitehtaissa pyritään yleensä oikeinkirjoituksen yhdenmukaisuuteen, joten niissä pitäisi päättää, miten muuttuneeseen normiin suhtaudutaan. Samaa pohdintaa joutuisivat käymään paljon laajemmassa mitassa äidinkielenopettajat ympäri maata. Kuten Maamies (2002) arvelee, se väestönosa, joka on hallinnut aiemmat säännöt hyvin, voisi ainakin aluksi olla muutokseen tyytymätön.

Oikeakielisyyttä koskevien kannanottojen perusteella moni kieliasioille herkistynyt kansalainen tuntuu ajattelevan, että jossain platonilaisessa ideoiden sfäärissä oleilee oikea, hyvä ja puhdas suomen kieli, jota kielenhuollon kannanotot ja elävän elämän kielenkäyttö vain kalpeasti heijastelevat. (Todennäköisesti tuo ideaalimuoto vastaa suunnilleen niitä oikeakielisyyden ihanteita, jotka ovat olleet vallalla omien kouluvuosien aikana.) Joka kerta kun vakiintunutta normia muutetaan, oikeakielisyysjärjestelmän sopimuksenvaraisuus tulee näkyväksi, ja lainkaan harvinaisia eivät ole tuhtuneet kannanotot, joissa kielenhuoltoa pidetään aivan liian sallivana tai suorastaan löperönä. Ei pidä lainkaan väheksyä niitä epätietoisuuden tai suoranaisten mielipahan tunteita, joita kieltä koskevat norminmuutokset saattavat joissakin ihmisissä aiheuttaa.

6.2 *Mutta, vaan ja ja*

Jos pilkkusääntöjen muuttamista päädyttäisiin *ja*-konjunktion (tai jonkin muun konjunktion tai konjunktioiden) yhdistämien lauseiden rajalla pohtimaan, mielenkiintoisena vertailukohtana voisi toimia *mutta*- ja *vaan*-konjunktioita koskeva pilkkusääntö. Rajalan (2008: 11) mukaan Osmo Ikola oli ensimmäinen, joka huomautti 1960-luvun lopulla, että pilkun jättäminen pois *mutta*- ja *vaan*-konjunktioiden yhteydestä oli viime aikoina yleistynyt. Muutamaa vuotta myöhemmin Itkonen (1972a: 283) kiitteli ”tervetulleeksi helpotukseksi” sitä, että useimmat kielioppaat sallivat pilkkua käytettävän *mutta*- ja *vaan*-konjunktioiden yhteydessä samaan tapaan kuin *ja*- ja *tai*-konjunktioiden yhteydessä. Kielikellon vuoden 2006 välimerkkinumerossa *mutta* ja *vaan* luettiin jo muiden rinnastuskonjunktioiden joukkoon eikä pilkun käytöstä annettu niiden yhteydessä poikkeusohjeita: pilkku piti jättää merkitsemättä, jos niitä ei seurannut itsenäinen päälause tai jos niitä seurasi

edeltävän sivulauseen kanssa rinnasteinen sivulause. KO on pitäytynyt vuoden 2006 Kielikelloa konservatiivisemmalla linjalla: sen mukaan pilkun voi yhä halutessaan merkitä tekstiin aina *mutta*- ja *vaan*-konjunktioiden edelle. Perusteluna on, että niiden edellä on ”aikanaan suositeltu” käytettäväksi aina pilkkua²².

Itkonen (1972a: 283) jättää lyhyessä kannanotossaan *mutta*- ja *vaan*-konjunktioiden pilkuttukseen harmillisella tavalla hämäräksi, miksi uusi normi oli hänen mielestään aiempaa ”helpompi”:

Tervetullut helpotus toisaalta on se, että *mutta* ja *vaan*-sanojen on uusimmissa ohjeissa katsottu voivan yleensäkin rinnastua sanoihin *ja* ja *tai*. Siten ne eivät enää välttämättä vaadi aina pilkkua eteensä.

Itkosta voi tulkita ainakin kolmella tavalla: 1) Kirjoittajille on vaikeaa muistaa merkitä pilkku aina ennen *mutta*- ja *vaan*-konjunktioita. *Ja*- ja *tai*-sanoja koskeva pilkkusääntö, jonka mukaan pilkun merkitseminen rinnasteisten päälauseiden rajalle riippuu lauseiden itsenäisyydestä, on helpompi noudattaa. Siksi on helpotus, että *mutta*- ja *vaan*-konjunktioiden kohdalla noudatetaan samaa pilkkusääntöä kuin *ja*- ja *tai*-konjunktioiden kohdalla. 2) Pilkun käyttö on helpompaa, kun kirjoittaja voi *mutta* ja *vaan*-konjunktioiden yhteydessä käyttää pilkkua useammalla tavalla kuin ennen ilman että kyse on pilkkuvirheestä. Pilkun voi halutessaan merkitä aina tai merkitä vain silloin, kun konjunktioita seuraa itsenäinen lause. 3) Sääntöjärjestelmä muuttuu käsitteellisesti yksinkertaisemmaksi ja siten helpommaksi omaksua. Kirjoittajien ei enää tarvitse muistella *mutta* ja *vaan*-konjunktioita koskevia poikkeusohjeita, vaan he voivat soveltaa niihin samoja sääntöjä kuin *ja* ja *tai*-konjunktioihin.

Joka tapauksessa Itkonen on nähdäkseni hakoteillä arvioidessaan, että pilkkusääntöjen muutos *mutta*- ja *vaan*-konjunktioiden kohdalla oli kirjoittajien kannalta yksitulkintaisesti ”helpotus” – etenkin mikäli Itkonen ajatteli, että *mutta* ja *vaan* alettaisiin joskus tulevaisuudessa pilkuttaa johdonmukaisesti muiden rinnastuskonjunktioiden tapaan. Päinvastoin, pilkun käyttöhän on helppoa silloin, kun pilkun paikan voi tunnistaa täysin mekaanisesti pelkän konjunktin perusteella.

---

²² Ottamatta kantaa KO:n suosituksen sisältöön perustelua voi mielestäni pitää hiukan kummallisena, kun ottaa huomioon, että suosituksen muuttumisesta on aikaa kymmeniä vuosia. Onko kyseisten konjunktioiden kohdalla me-
nossa jonkinlainen ylipitkäsi venähtänyt siirtymäaika, kuten ohjeen muotoilu antaa ymmärtää? Kuten on käynyt
ilmi, Kielitoimiston linja *mutta*- ja *vaan*-konjunktioiden pilkuttuksessa on vaihdellut vuosien varrella: Kielikello neuvoi
vuonna 2006 pilkuttamaan ne muiden rinnastuskonjunktioiden tapaan, ja samoin teki esimerkiksi Suomen Lehdistö
-aikakauslehdessä Kielitoimiston kielineuvoja (Viertiö 2001: 43) vuosituhannen taitteessa. Joka tapauksessa *Rausku*
ei ole sieni, vaan kala -tyyppinen pilkutus näyttää mielestäni nykyisin auttamattoman erikoiselta.

Todennäköisesti siksi vanhan käytännön mukainen pilkkutus adversatiivisten *mutta*- ja *vaan*-konjunktioiden kohdalla onkin yhä yleistä: on helppoa muistaa, että *mutta*- ja *vaan*-sanojen eteen voi aina panna pilkun. Kuten muun muassa tämän tutkielman tulokset osoittavat, vaikeinta korrekti pilkuttaminen on kirjoittajille silloin, kun se edellyttää syntaktista analyysia eli itsenäisten ja epäitsenäisten lauseiden tunnistamista. *Mutta*- ja *vaan*-konjunktioiden kohdalla norminmuutos saattoi olla jonkinlainen helpotus niille, jotka eivät alun alkaenkaan osanneet noudattaa yksinkertaista sääntöä, jonka mukaan *mutta* ja *vaan*-sanojen edelle tulee tekstissä aina pilkku. Uuden normin myötä pilkun merkitsemättä jättäminen merkitsi oikeinkirjoitusvirhettä aiempaa harvemmin. Sille (luultavasti paljon suuremmalle) kirjoittajajoukolle, joka hallitsi vanhan yksinkertaisen pilkkusäännön, siirtyminen mekaanisesta pilkun merkitsemisestä lauseenjäsennystä edellyttävään pilkkutukseen merkitsi lisää syntaktista analyysityötä ja oli todennäköisesti kaikkea muuta kuin helpotus.

Sikäli ”helpotuksesta” puhuminen kuitenkin on paikallaan, että sääntöjärjestelmä olisi muuttunut yksinkertaisemmaksi, jos konjunktiot olisi alettu pilkkukäytön suhteen jakaa vain kahteen pääluokkaan: rinnastus- ja alistuskonjunktiioihin (KO:ssa näin siis ei ole tehty, vaan vanha ja uusi suositus elävät rinnan). Käsitteellisen tason yksinkertaisuus on kuitenkin eri asia kuin käytännöllisen tason yksinkertaisuus eli sääntöjen soveltamisen helppous. Jos esimerkiksi Mooseksen lain kymmenen käskyn perään olisi lisätty yhdestoista käsky, jonka mukaan edeltävien käskyjen noudattaminen on tarpeen vain lauantaisin kello 7.45–8.15, sääntöjärjestelmän käsitteellinen kompleksisuus olisi kyllä kasvanut, ja valitun kansan olisi pitänyt opetella yksi käsky lisää, mutta samalla hurskas elämä olisi muuttunut käytännössä paljon helpommaksi. Säännöt olisi pitänyt huomioida vain puoli tuntia viikossa, ja muulloin olisi saanut elää oman harkinnan mukaan. Samalla tavalla pilkkusääntöjen yksinkertaisuus ja johdonmukaisuus saattavat helpottaa niiden mieleen painamista, mutta se ei välttämättä tee niiden noudattamisesta helpompaa. Uudet lisäohjeet *mutta*- ja *vaan*-konjunktioiden tapaan esimerkiksi *ja*-konjunktion yhteydessä muuttaisivat kyllä sääntöjärjestelmää monimutkaisempaan suuntaan, mutta voisivat helpottaa sääntöjen noudattamista käytännössä.

Entä jos kielenhuolto antaisi esimerkiksi sellaisen lisäohjeen, että kahden itsenäisen päälauseen rajalla pilkun voi jättää pois *ja*-konjunktion edellä silloin, kun lauseet eivät ole erityisen pitkiä ja lauseita on virkkeessä korkeintaan kaksi? Pilkkusääntöjen järjestelmä muuttuisi monimutkaisemmaksi, kun sääntökokoelmaan tulisi yksi poikkeusohje lisää. Ohjeesta ei myöskään olisi paljon iloa niille, jotka eivät nykyäänkään tunnista tekstistä itsenäisiä päälauseita ja niiden rajoja. Pilkkusääntöjen noudattaminen kuitenkin ”helpottuisi” ainakin siinä mielessä, että virheelliseksi määritellyä pilkun käyttöä tapaisi yleiskielessä paljon aiempaa vähemmän. Välimatka kielenhuollon

normien ja kirjoittavien ihmisten kielenkäytön välillä kutistuisi. Normin väljentäminen myös lisäisi variaatioita pilkkun käytössä, kun pilkkua voisi yleiskielisissä teksteissä käyttää aiempaa useammalla erilaisella tavalla. Tämän tutkielman tulosten perusteella arvelisin, että ainakin lyhyiden virkkeiden lauserajoilla pilkkua näkisi selvästi nykyistä vähemmän. Lisäisikö muutos hankaluuksia viestinnässä? Niin saattaisi käydä, jos on totta, että nykynormin mukainen pilkkun käyttö helpottaa virkkeiden hahmottamista. Oma tuntumani on, että pitkien lauseiden ja virkkeiden kohdalla kokonaisuuden hahmottaminen ilman pilkkuja todella saattaa (ainakin nykysysteemiin tottuneelle) olla hieman hankalampaa, mutta vain silloin, kun lauseet tai virkkeet ovat erityisen pitkiä. Lisäksi voisi hyvin käydä niin, että pienen totuttelun jälkeen pitkienkään virkkeiden hahmottaminen ei enää tuottaisi vaikeuksia.

6.3 E. A. Saarimaan viitoittama tie

Pilkkusääntöjä voitaisiin kuitenkin höllentää myös ilman dramaattisia norminpurkutalkoita tai uusia poikkeuspykäläitä. Pilkutuksessa voitaisiin palata samalle kannalle, jolla E. A. Saarimaa (1946: 77) oli jo melkein 75 vuotta sitten todetessaan, että ”tarkka kieliopillisen pilkkutuksen noudattaminen ei [...] ole tarpeellista”. Saarimaalla ei esimerkiksi ollut huomauttamista siihen, että ”monet käyttävät meilläkin pilkkua varsinkin eri lauseiden välissä paljon vähemmän kuin kieliopin säännöt edellyttävät” (mt.). Saarimaa oli valmis jättämään sääntöjen soveltamisessa paljonkin harkinnan varaa ainakin sellaiselle kirjoittajalle, joka tiesi mitä teki²³. Oma tulkintani on, että Saarimalle suomen pilkkukäyttö perustui varsin tiukasti kielioppiin ja siksi oli mahdollista esittää myös yksityiskohtainen kieliopillinen kuvaus siitä, miten pilkkutuksen systeemi toimii. Tämä systeemin kuvaus ei kuitenkaan merkinnyt, että kirjoittaja oli välttämättä sidottu noudattamaan sitä. Sittenkin kieliopillisen pilkkutuksen säännöt – pitkälti sellaisena kuin Saarimaa ne oli esittänyt – alettiin ymmärtää sitovan ohjeellisiksi.

Saarimaa (1946: 77) toki tähdensi, että sääntöjä viisaampi voi olla vain se, joka tuntee säännöt, mutta aivan ilmeisesti kirjakieli ei hänen mielestään viestintävälineenä millään tavoin huonontunut, vaikka pilkkusääntöjen johdonmukaisesta noudattamisesta tingittiin ja pilkkua käytettiin esimerkiksi lauserajalla säästeliäämmin kuin säännöt edellyttivät. Aiemmin kävi ilmi, että lauserajan pilkkutuksessa on nykyään jo toistakymmentä sellaista sääntöä, joiden noudattaminen on

---

²³ Kielikello ei kahdessa pilkkukatsauksessaan vuosina 1995 ja 2006 anna sääntöjen sitovuudesta sen kummempia tulkintaohjeita; KO puolestaan toteaa vain, että pilkkua käytetään eri tyylilajeissa ”hieman eri tavoin”.

harkinnanvaraista. Suomen yleiskieli tuskin on siitä kärsinyt, että kirjoittajien vapaus pilkun käytössä on tällä tavoin lisääntynyt. Suurin osa näistä harkinnanvaraisista säännöistä kuitenkin koskee melko harvinaisia rakenteita ja ilmauksia. Olisiko harkinnanvaraisuuden alaa syytä laajentaa koskemaan myös joitain keskeisempiä lauserajaa koskevia pilkkusääntöjä? Oma näkemykseni on, että pilkkusäännöissä saattaisi olla paikallaan palata Saarimaan henkeen ja sallia kirjoittajille enemmän vapautta. Saarimaan asennehan muistuttaa englannin kielenhuoltoa sellaisena kuin siihen viitattiin luvussa 3: normit ovat varsin yksityiskohtaisia mutta eivät sitovia, ainakaan läheskään kaikki. Suomen pilkunkäyttö alkaisi muistuttaa nykyistä enemmän aiemmin siteerattua Kanen (2000: 394) kuvausta:

The comma is the most frequent and most complicated of all marks of punctuation. It is least reducible to rule and most subject to variation, depending on the need to be clear or emphatic, the preferences of individual writers and even fashion.

Chicago Manual of Style (2010: 311) puolestaan korosti sitä, miten tehokas pilkun käyttö edellyttää kirjoittajalta hyvää harkintakykyä. Tietyllä tavalla tällainen käytäntö olisi kirjoittajan kannalta jopa vaativampi kuin sellainen, jossa pilkunkäytön voi ratkaista ilman suurempaa pohdintaa, kunhan vain on opetellut hankalat pilkkusäännöt. Todennäköisesti huomattava osa kirjoittajista tuntisi kuitenkin helpotusta, kun vähemmän sitovien pilkkusääntöjen myötä oikeinkirjoituksen tiellä olisi kompastuskiviä vähemmän kuin ennen. Pilkun käyttö muuttuisi nykyistä enemmän yksilölliseksi tyyliseikaksi. Pilkutuksesta tulisi makuasia.

Tämän tutkielman alussa viitattiin ajatukseen siitä, että kansallisvaltioiden historiassa normitettu yleiskieli on ollut kansallisten identiteettien rakennuspuu: se on kytkenyt suomalaisia yhteisöön, joka on laajempi kuin eri murrealueiden ja sosiaalisten kerrostumien pienyhteisöt. Keskeisten pilkkusääntöjen tapaiset pitkäaikaiset ja vakiintuneet yleiskielen normit ovat osa henkistä kulttuuriperintöä, johon on syytä puuttua vasta tarkan harkinnan jälkeen. Todistustaakan ei kuitenkaan pitäisi olla yksin niiden harteilla, joiden mielestä asioiden nykytila kaipaa muutosta. Miksi ja millaisten vaiheiden kautta pilkutusta koskevat normit ovat muotoutuneet sellaisiksi kuin ovat? Mitä hyviä puolia ja mitä huonoja puolia on nykyisissä normeissa, kun on ilmeistä, että suuri osa kirjoittajista ei osaa niitä kunnolla noudattaa? Mitä saavutettaisiin ja mitä menetettäisiin, jos pilkutus jätettäisiin nykyistä enemmän kirjoittajien omaan harkintaan? Tutkimustyön tehtyäni olen entistä vakuuttuneempi siitä, että näistä kysymyksistä on keskusteltu liian vähän.

7 LÄHTEET

- Chicago Manual of Style*. Chicago: University of Chicago Press 2010.
- ELORANTA, VILLE 2013: *Helsingin Sanomat kielenhuollon näkökulmasta*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- Fiam 2019. Tulokset. <https://fiam.fi/tulokset/> (14. 4.2019).
- HAIPIUS, MARJATTA – NIEMIKORPI, ANTERO – SAUKKONEN, PAULI – SULKALA, HELENA 1979: *Suomen kielen taajuussanasto*. Porvoo: Wsoy.
- HEIKKILÄ, ELINA 2006: Merkit ruotsiksi. *Kielikello* 2/2006. <https://www.kielikello.fi/-/merkit-ruotsiksi> (17. 7.2019).
- HEIKKILÄ, ELINA – HYVÄRINEN, RIITTA – HYYTIÄINEN, ELINA – KANKAANPÄÄ, SALLI – KOLEHMAINEN, TARU – KORHONEN, RIITTA – MAAMIES, SARI – MIESTAMO, JUSSI – PIEHL, AINO – PYHÄLAHTI, REIJONEN, MIRJA – VAULA, SARI 2006: Pilkku. *Kielikello* 2/2006. <https://www.kielikello.fi/-/pilkku-> (17. 5.2019).
- Helsingin Sanomat* 2019. Lehdistönvapaus muuttaa asenteita myös Virossa. Pääkirjoitus 3.5.2019. <https://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000006091307.html> (18. 8.2019).
- HIIDENMAA, PIRJO 2003: *Suomen kieli – Who Cares?*. Helsinki: Otava.
- HOLLO, J. A. 1946: Vielä vähän pilkutuksesta. *Virittäjä* 50 s. 161–164.
- IKOLA, Osmo 1951: Kielenohjailu ja kieliyhteisö. *Virittäjä* 56 s. 284–292.
- _____ 1985: Kielen normittamisesta. *Kielikello* 1/1985 s. 3–5.
- _____ 2001: *Nyky-suomen opas*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisu 65. Turku: Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- ITKONEN, ESA – PAJUNEN ANNELI 2010: *Empiirisen kielitieteen metodologia*. Helsinki: SKS.
- ITKONEN, TERHO 1972a: Kielenhuoltomme tehtävistä. *Virittäjä* 76 s. 278–297.
- _____ 1972b: Kielenhuoltomme tehtävistä. *Virittäjä* 76 s. 371–387.
- _____ 1974: Pilkusta ja virkerakenteesta. *Virittäjä* 78 s. 403–405.
- ITKONEN, TERHO – MAAMIES, SARI 2011: *Uusi kieliopas*. Helsinki: Tammi.
- KANE, THOMAS S. 2000: *The Oxford Essential Guide to Writing*. New York: Berkley Books.
- KANKAANPÄÄ, SALLI 2014: Nyt saa alkaa tekemään. Blogikirjoitus. https://www.kotus.fi/nyt/kotus-blogi/satunnaisesti_kirjoittava_kotuslainen/nyt_saa_alkaa_tekemaan.10677.blog (9. 10.2019).

- _____ 2015: Kielitoimisto yleiskielen huoltajana. *Kielikello* 1/2015 <https://www.kielikello.fi/-/kielitoimisto-yleiskielen-huoltajana> (17. 7.2019).
- KETTUNEN, LAURI 1949: *Hyvää vapaata suomea*. Jyväskylä: Gummerus.
- Kielitoimiston ohjepankki 2019: Konjunktiot: kuten. <http://www.kielitoimistonohjepankki.fi/ohje/106> (15. 1.2020).
- KIPARSKY, VALENTIN 1974: Pilkkutusongelmia. *Virittäjä* 78 s. 284–285.
- KO = KANKAANPÄÄ, SALLI – HEIKKILÄ, ELINA – KORHONEN, RIITTA – MAAMIES, SARI – PIEHL, AINO (toim.) 2017: *Kielitoimiston oikeinkirjoitusopas*. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 177. 13., korjattu laitos. Tampere: Kotimaisten kielten keskus.
- KOIVUSALO, ESKO 1979: Mitä on yleiskieli?. *Virittäjä* 83 s. 216. <https://journal.fi/virittaja/article/view/37113> (20. 9.2019).
- KOLEHMAINEN, TARU 2005: Kohti hyvää yleiskieltä. *Kielikello* 4/1985 s. 5–11.
- _____ 2001: Missä, missä pilkut on?. *Virke* 3/2001 s. 62–63.
- _____ 2014: *Kielenhuollon juurilla – Suomen kielen ohjailun historiaa*. Helsinki: SKS.
- KORHONEN, RIITTA 2018: Pisteitä ja pilkkuja. *Kielikello* 4/2018. <https://www.kielikello.fi/-/pisteita-ja-pilkkuja> (14. 4.2019).
- KORHONEN, RIITTA – LAPPALAINEN, HANNA 2013: Toisaalta ja toisaalta: verkkokyselyn mukaan suhtautuminen kielen käyttöön on kaksijakoista. https://www.kotus.fi/files/2464/pdf_kysely_kielenkaytosta_2013-1.pdf (9. 4.2019).
- KOSTENSALO, MARJA 1971: *Mikael Agricolan Uudessa testamentissa käyttämistä välimerkeistä*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Laki kotimaisten kielten keskukselta* 1403/2011. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20111403> (19. 5.2019).
- LEHIKONEN, LAILA – KIURU SILVA 1991: *Kirjasuomen kehitys*. 2. painos. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LEHTINEN, RAIJA 2008: Pilkkuja liikaa vai liian vähän?. *Kielikello* 3/2008. <https://www.kielikello.fi/-/pilkkuja-liikaa-vai-liian-vahan-> (19.8.2019).
- LEINO, PENTTI 1989: *Kirjakieli – puutarha vai kansallispuisto?*. *Virittäjä* 93 s. 554–571.
- LESKINEN, HEIKKI 1970: *Vaikeat välimerkkimme*. *Virittäjä* 74 s. 309–314.
- LYYTIKÄINEN ERKKI 2000: Ylioppilasaineiden kielivirheet – lisääntymään päin?. *Virittäjä* 104 s. 602–609.
- MAAMIES, Sari 1995: Pilkku. *Kielikello* 3/1995 s. 25–31.

- _____ 2002: Periaatteista ruohonjuureen – Kielitoimiston arkea. *Kielikello* 4/2002. <https://www.kielikello.fi/-/periaatteista-ruohonjuureen-kielitoimiston-arkea> (22.9.2019)
- MANTILA, HARRI 2004: Murre ja identiteetti. *Virittäjä* 108 s.322–346.
- MÄNTYNEEN, ANNE 1996: Miten normeista puhutaan - Näkökulma ja normien rajat. *Virittäjä* 100 s. 504–519.
- NEMVALTS, PEEP 1999: Onko pilkku lauseopin ydin?. – PIETILÄ, P. – SALO, O. P. (toim.), *Multiple Perspectives. AFinLA vuosikirja 1999*. 57 s. 204–210. <https://journal.fi/afinlavk/article/view/59827> (20.9.2019).
- PYHÄLAHTI, MINNA 2016: *Tunteisiin vetoava pilkku*. Blogikirjoitus Kotimaisten kielten keskuksen sivuilla. https://www.kotus.fi/nyt/kotus-blogi/minna_pyhalahti/tunteisiin_vetoava_pilkku.22204.blog (2.10.2019).
- RAJALA, KATARIINA 2008: Tunteeko tuleva opettaja pilkun paikan? *Sananjalka* 1/2008 s. 7–23.
- RINTALA, PÄIVI 1992. Suomen kirjakielen normeista. *Sananjalka* 1/1992 s. 48–66.
- RUOPPILA, VEIKKO 1970: Pilkkusääntöjen sovellutusta. *Virittäjä* 74 s. 104–107.
- SAARIMAA, E. A. 1940: Huomioita Suomen Yleisradion kielenkäytöstä. *Virittäjä* 44 s.108.
- _____ 1946: Pilkun käytäntö. *Virittäjä* 50 s. 74–77.
- SADENIEMI, MATTI 1952: Onko tämä kielivirhe? *Virittäjä* 56 s.142–144.
- SAVINIEMI, MAIJA 2005: Toimittajat ja kielenhuolto. *Kielikello* 3/2005 s. 22-24.
- SETÄLÄ, E. N. 1902: *Suomen kielen oppikirja: Alkeisopetusta varten*. 2., tarkastettu painos. Helsinki: Otava.
- SUOJANEN, M. K. 1974: Relatiivilauseen pilkutuksesta. *Virittäjä* 78 s. 405–406.
- TIENSUU, KATRI 2008: *Välimerkkien käyttö IRC-kielessä*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston suomen kielen laitos.
- Tieteen termipankki 2019a: Kielitiede: yleiskieli. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:yleiskieli> (27.4.2019).
- _____ 2019b: Kielitiede: syntagmattinen suhde. https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:syntagmaattinen_suhde (20.7.2019).
- VALKEINEN, SONJA 2013: Kuin, kuten ja pilkku. *Kielikello* (3/2013). <https://www.kielikello.fi/-/kuin-kuten-ja-pilkku> (6.1.2019).
- VIERTIÖ, ANNASTIINA 2001: Pilkku vai ei?. *Suomen Lehdistö* 5/2001 s. 43.
- VILKUNA, MARIA 1996: *Suomen lauseopin perusteet*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 90. Helsinki: Edita.

VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: Iso suomen kielioppi. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://scripta.kotus.fi/visk> URN:ISBN:978-952-5446-35-7 (4.5.2019).

